

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Філологічний факультет
Кафедра української літератури

**Творчість Івана Боднарчука
та Лесі Храпливої в контексті літератури
та педагогічної думки українців Канади**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 601 групи
спеціальності «Середня освіта
(Українська мова та література)»

Мороз Юлія Юріївна

Науковий керівник: доц. Мальцев В.С.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Завідувач кафедри _____ доц. Мальцев В.С.

Анотація

Юлія Мороз. Творчість Івана Боднарчука та Лесі Храпливої в контексті літератури та педагогічної думки українців Канади.

У роботі досліджено творчість маловідомих українських письменників Канади, майстрів малої прози Івана Боднарчука та Лесі Храпливої. Окреслено загальне тло культурного життя діаспоріан, розвиток національної літератури (зокрема, зацентровано на важливій проблемі письменства – збереженні й розвитку української мови та традицій на чужині), особливості педагогічної теорії та практики, реалізовуваних українцями в Канаді (що стосується передусім бачення ролі художнього слова у формуванні національної самосвідомості зарубіжного українця). Здійснено тематичну класифікацію новел та оповідань І. Боднарчука та Л. Храпливої. Сформульовано бачення авторки потенціалу вивчення творів українських письменників Канади у закладах загальної середньої освіти в Україні.

Ключові слова: література, педагогіка, мала проза, новела, оповідання, українська діаспора, Іван Боднарчук, Лєся Храплива.

Abstracts

Julia Moroz. Creativity of Ivan Bodnarchuk and Lesya Khraplyva in the context of literature and pedagogical thought of Ukrainians in Canada.

The work examines the work of little-known Ukrainian writers of Canada, masters of short prose Ivan Bodnarchuk and Lesya Khraplyva. The general background of the cultural life of diasporans, the development of national literature is outlined (in particular, it is focused on the important problem of writing - the preservation and development of the Ukrainian language and traditions abroad), the peculiarities of pedagogical theory and practice implemented by Ukrainians in Canada (which primarily concerns the vision of the role of the artistic word in the formation national self-awareness of a Ukrainian living abroad). A thematic classification of novels and short stories by I. Bodnarchuk and L. Khraplyva was carried out. The author's vision of the potential of studying the works of Canadian

Ukrainian writers in general secondary education institutions in Ukraine is formulated.

Key words: literature, pedagogy, short prose, short story, novel, Ukrainian diaspora, Ivan Bodnarchuk, Lesya Khraplyva.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
РОЗДІЛ I. Українська література Канади як самобутнє явище національної культури.....	9
1.1. Соціально-культурні умови зародження й розвитку української літератури в Канаді.....	9
1.2. Педагогічна наука про роль художнього слова в формуванні національної самосвідомості зарубіжного українця	23
РОЗДІЛ 2. Творчість Іван Боднарчука та Лесі Храпливої як чинник національного виховання молоді	36
2.1. Педагоги української діаспори про виховну роль літератури	36
2.2. Пізнавальні-виховні значення художніх творів Івана Боднарчука	43
2.3. Виховний потенціал малої прози Лесі Храпливої.....	52
РОЗДІЛ 3. Навчально-виховний потенціал творів українських письменників Канади	57
3.1. Художні твори українських письменників Канади в змісті навчально-виховного процесу початкової ланки освіти України.....	58
3.2. Використання художньої літератури у позакласній освітньо- виховній роботі з молодшими школярами	67
Висновки.....	77
Список використаної літератури.....	81

ВСТУП

Воістину: українського цвіту – по всьому світу. Від початку 90-х років минулого століття на цьому часто наголошують, проте ми й досі вповні не уявляємо ні багатства, ні розмаїття української культури, твореної упродовж ХХ ст. й нині на більшості континентів нашої планети. Надзвичайно швидкий розвиток засобів комунікації сьогодні цілковито зняв проблему спілкування між українцями з різних країн та континентів. В онлайн конференціях, вебінарах, зустрічах, культурних заходах мають змогу брати участь українці Канади, США, Австралії, Німеччини, Італії, Польщі, інших дружних нам держав. Ще в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. в материкову Україну повернулися імена видатних письменників та літературознавців: Євгена Маланюка, Віри Вовк, Емми Андіївської, Ігоря Качуровського, Дмитра Чижевського та багатьох інших. Постаті меншого масштабу значно менш відомі сучасному українцеві; як і літературний процес як цілісне явище діаспорян у різних країнах. Проте ми робимо все можливе, щоб повернути на рідну землю духовні скарби, створені її синами й дочками в різних куточках планети, бо вони складають невід’ємну частину культурних надбань українського народу.

Чи не найбільшою є українська діаспора Канади, де українські поселенці зберегли рідну мову, прадавні звичаї та народну культуру значно краще, ніж у багатьох інших країнах. Поширюючи українську культуру на чужинному материку, вони, таким чином, зберігають і примножують її.

Історія України склалася так трагічно, що українська мова й література – наймогутніші чинники формування нації – майже ніколи до здобуття незалежності не мали нормальних умов для свого розвитку на батьківщині. Та й після відновлення української державності у 1991 році за декларативною українізацією часто ховалося продовження прихованої русифікації – через естраду, ЗМІ, літературу, церкву, політику. Не набагато легшим (а по-своєму,

може, й складнішим) був їхній шлях поза межами рідної землі, ще більш круті стежини довелося долати, щоб здобути певне місце в світовому контексті.

Українська спільнота Канади, живучи в специфічних обставинах, виробила власне розуміння й ідеал національного виховання, витворила специфічну виховну систему. Якщо в материковій Україні впродовж більшої частини ХХ ст. педагоги щонайбільше могли говорити про виховання взагалі, то педагоги української діаспори багато уваги приділяли саме національному вихованню, національним традиціям, звичаям, питанням національного характеру народу, у формуванні якого важливе значення належить українській художній літературі, в тому числі й тій, що творилася на канадській землі. Вона є неоціненним скарбом, створеним діаспорою впродовж майже століття, яка за не такий уже й тривалий період свого існування досягла значного розвитку.

Змальовуючи образи справжніх патріотів України, гідних для наслідування молодими поколіннями канадських українців, майстри художнього слова прагнули допомогти іммігрантам, а також тим, хто народився й виростав на канадській землі, психологічно підготуватися до подолання труднощів, до боротьби не тільки за виживання, а й утвердження в канадському суспільстві. Українські письменники Канади, звертаючись до молоді за допомогою художнього слова, намагалися прищепити любов до рідної мови, прагнення вивчати, берегти й примножувати її скарби, щоб передати наступним поколінням.

Формування національної самосвідомості канадських українців, особливо молодого покоління, збереження етнічної самобутності українського народу в умовах канадської дійсності – ось головні проблеми, навколо яких розвиваються події багатьох літературних творів українських письменників Канади. Вони мають важливе пізнавально-виховне й естетичне значення, особливо сьогодні, коли ворог заперечує саме існування української нації. Завдання кожного українці – відновити історичну справедливість, ліквідувати білі плями нашої історії й культури, збагатити себе духовними скарбами нації,

незалежно від того, де вони створювалися – на рідній землі, чи, через певні історичні обставини, за її межами.

Однією з перших наукових праць, що знайомила читача материкової України із творчістю українських письменників Канади, стала книга П. Кравчука “Українська література в Канаді”, що вийшла в часи „відлиги”, ще 1964 р. Пізніше з’явилися впорядковані цим же автором збірки “Поети Канади” й “Українські канадські письменники”. Загалом, вони давали певне уявлення про український літературний процес в Канаді середини ХХ ст., хоча й висвітлювали його із заідеологізованих позицій. Більш об’єктивно оцінює їхню творчість відомий українсько-канадський літературознавець Яр Славутич (Григорій Жученко). Свідченням цього є праця “Українська література в Канаді”, що вийшла в Едмонтоні у 1976 р. й була перевидана 1992 р. – вже в незалежній Україні.

Однак, поза увагою згаданих дослідників залишилась творчість майстрів слова, які пишуть для дітей і молоді. І це при тому, що в Канаді існує спеціальна творча спілка, що об’єднує цих митців, - “Об’єднання працівників літератури для дітей і молоді ім. Л. Глібова” (ОПДЦМ). Щоправда, поодинокі дослідження (А.Горохович, Б.Гошовського) на цю тему з’являються, проте вони не дають цілісної картини творення української дитячої літератури Канади.

Відсутність таких досліджень, що унеможливило б досягнення й подальше вивчення всього огрому української літератури в Канаді, зумовлює **актуальність роботи.**

Об’єктом дослідження є художні твори І. Боднарчука та Л. Храпливої зокрема, процес зародження й розвитку української літератури та українська педагогічна думка в Канаді загалом.

Предмет дослідження – пізнавально-виховне значення художніх творів українських письменників Канади.

Мета роботи – визначити педагогічний потенціал художніх творів українських письменників Канади та науково осмислили можливості їх

використання в навчально-виховному процесі українського шкільництва.

Завдання роботи: дати аналітичний огляд зародження і розвитку української літератури в умовах канадської дійсності; визначити роль художнього слова у формуванні національної самосвідомості зарубіжного українця; проаналізувати пізнавально-виховне значення художніх творів українських письменників Канади; здійснити пошук і розробку методики використання творів українських письменників Канади у навчально-виховному процесі початкової ланки освіти України.

Методи дослідження: робота з науковою літературою; вивчення педагогічного досвіду; класифікація, систематизація, порівняння, синтез та узагальнення здобутих фактів; аналіз навчальних програм та учнівських підручників.

Відповідно до поставленої мети у структурі роботи ми розглянули наступні питання:

I. Українська література Канади як самобутнє явище національної культури.

II. Українська література Канади як чинник національного виховання молоді.

III. Використання творів українських письменників Канади у навчально-виховному процесі сучасної української школи.

Кваліфікаційна робота складається зі вступ; 3 розділів, висновків та списку використаної літератури. Обсяг роботи без бібліографії – 80 с. Повний обсяг – 88 с. Список використаної літератури нараховує 110 позицій.

РОЗДІЛ І.
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КАНАДИ
ЯК САМОБУТНЄ ЯВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Канада – це як друга Україна...

І. Драч

1.1. Соціально-культурні умови зародження й розвитку української літератури в Канаді. Слова Івана Драча, винесені в епіграф цього розділу, мають промовисте продовження: “Наче має бути ще десь третя і четверта. Коли зараз там фіксовано десь коло мільйона наших земляків [...], коли отой мільйон канадо-українців спромагається на такий розголос, що його чути далеко...” [61, с. 21].

Канада – багатонаціональна країна. Немає такої нації – канадці. Тут живуть ісландці, шотландці, французи, англійці.

„Та хто між ними в кожухах смушевих,
Що в них укрита райдуга фольклору?” [61, с. 21].

Це, звісно, наші єдинокровні брати-українці. І хоча їм добре живеться в Канаді, та думками вони линуть в Україну, бо туга за рідним краєм, тривога за його долю не дає спокою душі. Між народом України й тією його частиною, яка нині вже визначається як канадці українського походження, постійно існувало й існує взаємотяжіння, хоча минуло вже більше сторіччя від початку масового переселення українців до Канади. Вже кілька поколінь їх пройшло по канадській землі, для багатьох із них заокеанська країна стала вітчизною, але пам'ять про своє коріння, бажання зберегти культурно-історичну спадщину народу, з надр якого вони походять, притаманні їм і в наші часи.

Так само і в українського народу, що мешкає „на материку”, відчувається прагнення підтримати це тяжіння, познайомити вихідців із рідного краю із скарбами своєї матеріальної й духовної культури.

Прагнення це природне й цілком закономірне, бо ж, як слушно зауважують вчений Іван Тесля й колишній сенатор Канади Павло Юзик, “між людиною і землею, на якій вона живе, витворюється тісна пов’язаність і духовна гармонійна сполука... В нормальних умовах тільки в батьківщині людина почувається найкраще. А коли змушена різними причинами знаходитися поза межами рідного краю, то вже навіть по короткому часі тужить за ним і бажає вернутися. Тому на загал людина рідко покидає свою батьківщину, а якщо вже рішається на цей крок, то дійсно із-за поважних причин” [89, с. 9].

А причини такі в українців були: це безземелля, національний та політичний гніт. Саме вони спонукали багатьох наших співвітчизників покидати отчу землю та вирушати в нелегку дорогу, у незвіданий світ, сподіваючись на кращу долю, на гідне людини життя.

Тяжким відлунням пройшов кінець 19-го століття по землі Буковини й Галичини, несучи на своїх чорних крилах багато неправди, злиднів, горя, зневіри. Знедолені, замучені непосильною працею – отакими були українські селяни, чії руки вкриті мозолями, як добра нива пшеницею. Відчуваючи на собі тягар австро-угорської окупації, зазнавши приниження в мові, культурі та буденному житті, селяни опинилися у вкрай тяжкому моральному й економічному становищі.

У Галичині, Буковині та на Закарпатті у той час існував справжній земельний голод, а селяни зазнавали різних форм соціального гніту. У їх родинях зазвичай народжувалось багато дітей, а малоземелля, що не давало змоги їх прогодувати, було постійним зашморгом на шиї людей.

Уся система економічних відносин в Австро-Угорській монархії переслідувала одну мету – висмоктування соків з національних окраїн на користь розвинутої метрополії. Така типова колоніальна політика зумовила зубожіння, розорення й занепад селянських господарств. На затиснутих у лещата бідності селян чатували хвороби й голод, смертність сягала високих показників, особливо серед дітей.

Надмірна густота населення, брак вільних земель і неперервне подрібнення селянських господарств, безпросвітні злидні, відсталість промисловості та неможливість знайти роботу в містах, поміщицький контроль над лісами, луками та пасовищами, непомірно високі податки, величезна заборгованість селян породжували обставини, за яких можливим видавався лише один шлях порятунку – еміграція.

Прийнято вважати, що першими українськими емігрантами до Канади, які поклали початок масовій еміграції українців до країни кленового листу, були мешканці села Небилова Калуського повіту Іван Пилипів і Василь Єленьяк, що прибули туди у вересні 1891 року. Саме вони стали засновниками селища Една у провінції Альберта, найстарішого українського поселення в Канаді, яке з часом перетворилось на осередок найбільшого українського анклаву в Північній Америці. Вони ж, повернувшись на деякий час у рідні краї, перші принесли звістку про великі можливості для українського переселенця в Канаді.

Другим фактором, який визначив спрямування української еміграції саме до цієї країни, була спонсорована товариством “Просвіта” подорож професора Йосипа Олеськіва в 1895 році до Канади, який прагнув допомогти зубожілим селянам Галичини вибратися зі злиднів та поневірянь шляхом еміграції до Канади – країни з найбільшою кількістю вільних земель, природою та кліматом, дуже схожими з українськими. До цього висновку він дійшов після детального ознайомлення із соціально-економічним становищем населення в Бразилії, Аргентині та США. На його думку, Канада найкраще підходила для поселення українських хліборобів, оскільки їм надавалися гомстеди¹, були можливості знайти додаткову роботу, діяли шляхи сполучення. Бралися до уваги й політичні свободи для громадян цієї країни. Свої спостереження про Канаду та практичні поради для емігрантів Й. Олеськів виклав у брошурах “О еміграції” та “Про вільні землі”. Подібну агітаційно-роз’яснювальну місію виконували численні листи відомого

¹ Ділянка землі приблизно на 65 га під ферму на вільних землях Канади й США.

канадського діяча, працівника імміграційної управи Вінніпега Кирила Геніка, що в 1900 – 1901 роках публікувалися в українських часописах Галичини й Буковини. Розповідаючи про Канаду, умови побуту й праці в ній іммігрантів, він, на відміну від Й. Олеськіва, застерігав своїх земляків від необдуманих кроків, пов'язаних з еміграцією, аргументовано аналізував політику уряду стосовно іммігрантів протягом останніх чотирьох років XIX століття.

Третім, і, як вважають дослідники, найважливішим чинником, який вплинув на посилення еміграційного руху до Канади, була політика канадського уряду, зокрема міністра внутрішніх справ К. Сифтона. Він із великим ентузіазмом взявся заселяти майже безлюдні простори Західної Канади. У пошуках майбутніх поселенців цей державний діяч звернув увагу на густо населену Галичину й через посередництво корабельних компаній вів активну пропаганду щодо виїзду українців до Канади. В уяві людей ця країна поставала як заморський рай, де на них чекає успіх і процвітання. Реалії емігрантського життя, звичайно, були складніші, але прагнення покращити свою долю кликало людей у заморський світ.

Історію українського еміграційного руху до Канади дослідники традиційно поділяють на три періоди.

Перший етап – з 1891 року до 1914 року – охоплював майже виключно однорідну селянську людність Галичини й Буковини, а також незначну кількість жителів Закарпаття й Волині.

До 1895 року до Канади прибуло кільканадцять родин з Калущини. Переселення набуло масового характеру у 1896 році. З кожним роком хвиля його постійно зростала. Починаючи з 1898 року, українські емігранти до Канади здобули чисельну перевагу над іншими середньоєвропейськими переселенцями й весь час займали одне з провідних місць. Напередодні першої світової війни, в 1913 році, їх було 170 тисяч.

Необізнаність з методами праці, брак досвідченого керівництва, незнання чужої мови, низька формальна освіта або й відсутність її взагалі сильно гальмували поступ наших поселенців. Проте завдяки витривалості,

важкій наполегливій праці й ошадливості українські селяни перемогли труднощі і з часом освоїли майже 10 мільйонів акрів необроблюваної до того часу землі.

Війна 1914 року припинила українську еміграцію до Канади. Вона висунула нові вимоги, з яких найважливішою була праця для воєнних потреб. Другий етап еміграції українців до країни кленового листу почався в 1923 році. Переселенці цієї хвилі відрізнялися від попередньої як своїм складом, так і вищим рівнем формальної освіти, досвідом військової та політичної боротьби. В цій групі виявилася велика кількість демобілізованих офіцерів і солдатів українських армій, учасників визвольних змагань, захисників УНР, багато людей із середньою та вищою освітою. Причиною їх еміграції були політичні умови, що склалися на українських землях. Більшість нових поселенців вважала Канаду місцем тимчасового притулку для відновлення сил і вичікування нагоди, щоб продовжувати боротьбу за визволення України від чужинців.

Друга еміграція активізувала розвиток організаційного життя українців. Були створені, зокрема, такі об'єднання як Союз Українців Самостійників (СУС), Українське Національне Об'єднання (УНО), Братство Українців-Католиків (БУК), Гетьманська Січ та інші.

Економічна депресія в 1930-их роках, а пізніше – друга світова війна майже цілком припинили еміграцію до Канади. Вона поновилася аж у 1947 році. Склали її ті українці, які після закінчення воєнних дій опинилися поза межами України в різних державах Європи. Група переселенців третього етапу відрізнялася від попередніх тим, що до неї входили представники всіх українських земель і всіх верств українського суспільства, зокрема, інтелігенції та міщан. Основна частина третьої еміграції поселилася в містах, куди перенесла з батьківщини багато різноманітних організацій, які з часом увійшли до складу Комітету Українців Канади (КУК), який у 1989 році перейменовано в Конгрес Українців Канади. Певна частка українських

канадців входить до Товариства об'єднаних українців Канади (ТОУК) та Робітничого запомогового товариства (РЗТ).

Отже, у різний час різні причини й обставини змушували українців, щирих патріотів рідної землі, покидати її й пускатися в далекі небезпечні мандри, щоб самоутвердитися, здобути нормальні умови для життя й праці.

У ранню, або, як прийнято називати в Канаді, піонерську добу, соціальний і національний утиски українського народу в кінці ХІХ століття створив серед народної маси клич “В світ за очі!”, який закував у віршовану форму Богдан Легший такими словами:

„...Гей же, в світ за очі,

Коли нас рідний край живить не хоче!” [74, с. 107].

Виїзд українських мас супроводжували письменники та поети своїми творами, присвяченими їх долі, що коливалася між болем і глухом, любов'ю до рідного і завченням чужого.

Найбільш майстерно й художньо переконливо зробили це І. Франко (“Листи з Бразилії”), В. Стефаник (“Камінний хрест”), Т. Бордюк (“Ось куди ми підемо, небого”, “Бузьки”, “Іван Бразилієць”), О. Маковей (“Туга”), С. Васильченко (“На чужину”) та інші митці.

Аналізуючи причини, через які українці залишали рідні землі й емігрували до Канади, федеральний посол А. Глінка відзначив, що причини еміграції до Канади першого періоду були не стільки економічними, як зазначають деякі дослідники, скільки політичними: “На доказ слушности цього твердження вистарчить сказати, що коли б українці мали свою власну державу, то й економічні умови, які примушують українців покидати свої рідні землі, були б упорядковані так, що всі українці були б мали нагоду жити в своєму рідному краю... Отже, дійсна причина, яка змушувала українців виїжджати з рідних земель, завжди була політична” [67, с. 18].

Цікаві з цього погляду й міркування одного з найактивніших учасників еміграційних процесів початку нинішнього століття М. Чорнейка. У книзі спогадів „Щоб не забути” він писав: “Канада найбільше цікавила людей тим,

що в Канаді можна було набути великий шмат землі де захочеш і якої захочеш зовсім безплатно...” [106, с. 13].

І ось земля Канади... Мрія стає реальністю. Та чи дійсно стає?! Ноги, обмотані лахміттям, босі, в мозолях і ранах, стоять на жорстокій і чужій землі. Далекі простори прерій, непрохідні ліси й хащі дихають на нещасних чужоземців чорною байдужістю, зверхністю й неповагою. Вітер, перший хто зустрічає прибулих, зриває останнє шмаття з худих кістлявих плечей і пронизує тіло немилосердним холодом... Боже, чи це те, що шукалося?!...

Та крок зроблено. І віддаються люди в руки долі. І схиляються вони на коліна, цілують сухими вустами чужу землю – прийми, матінко-мачухо, і нас... А в кожного під серцем трепетно гріється в хустинці, обшитій червоним і чорним, шматочок рідної, української землі – як пам'ять, символ, оберіг. Дійсність зрадила рожеві мрії та сподівання. Тисячі знедолених людей замість щастя й заможного життя знайшли на чужині страждання, поневіряння, тяжку працю, безжалісну експлуатацію.

Як потенційні фермери, українці направлялися переважно в новостворені провінції Манітоба, Саскачеван і Альберта, де їм надаватися обіцяні гомстеди. Зазвичай наших емігрантів направляли у найвіддаленіші й важкодоступні місця, виділяючи найгірші за якістю землі у багнистих, лісистих чи кам'янистих місцевостях, забракованих вже британськими чи канадськими фермерами. І починалася каторжна праця на полі, яким часто ставав підмоклий ліс, хащі, степи, горби, закидані камінням пустирі, куди так немилосердно закинула доля. Та скаржитись було нікому, а грошей на зворотній проїзд також не було, бо витрачали на цю подорож все, що мали.

Залишалося єдине – корчувати непрохідні хащі, осушувати болота, власноруч розорювати цілинні землі, яких ще ніколи не торкалася людська рука. Оселялися ці нещасливці, яких тут називали піонерами, спершу в землянках, „ліплянках”, або просто ямах, викопаних в землі й покритих соломою. Та й то це був лише умовний захист від дощу та холоду, бо з приходом зими таке житло було цілком непридатне.

Найбільш переконливим свідченням умов життя й праці перших поселенців були сповнені відчаю й розчарувань, омиті сльозами і скроплені кривавим потом листи, що адресувалися родичам. Ці правдиві послання – доля десятків і сотень покинутих напризволяще. Саме про них через ціле століття будуть написані поетом Борисом Бунчуком такі рядки:

„Хто їх запам’ятав у сірій пущі?
А хто почув їх – перелітний птах?
Прислухайтеся: їх переселенські душі
Шепочуться в покинутих хатах” [21, с. 27].

Умови життя та праці в новій країні справді були надзвичайно складними. Проте число українців з року в рік більшало. Українські поселенці вросли в канадський ґрунт – ставали частиною канадського народу. Вони робили великий внесок у сільське господарство й промисловість Канади. А згодом українці почали брати участь і в культурному житті країни кленового листу.

Скрізь, де б не жили українці, вони поселялися неподалік один від одного. “І справді, з будь-якого погляду, поселення окремими районами важко переоцінити, – цілком слушно зазначає Д. Прокоп, – Саме воно зродило [...] ідею створення маленької України” [67, с. 22-23].

Життя емігрантів на початку поселення, зокрема, до першої світової війни, гуртувалося довкола церкви, читальні й школи. Безіменні, часто неграмотні українські селяни були у величезній кількості сірою масою, без священників, інтелігенції. Вони почали організовувати церковні громади. Зокрема, в провінції Альберті 1897 року було засновано церковну греко-католицьку громаду.

На перших порах діти поселенців нерідко виростили неписьменними, оскільки вони допомагали батькам при корчуванні лісу та обробітку землі. Тільки згодом емігранти почали думати про освіту для своїх дітей. Українці вимагали, щоб у Західній Канаді були відкриті публічні школи з рідною мовою викладання. І такі школи були відкриті у Манітобі і в Саскачевані, але для них

не вистачало педагогів. Учителів-українців майже не було, англomовні вчителі відмовлялися працювати в тих примітивних побутових умовах, в яких жили тодішні поселенці.

„Перша публічна школа для українців відкрилася у 1898 році в місцевості Стюартборн (Манітоба), згодом їх уже було декілька під такими назвами як „Шевченко”, „Буковина” та інші. У 1904 році в українських поселеннях вже нараховувалося 40 шкіл” [97, с. 32].

“З розгортанням громадського й суспільного життя українців у Канаді, – згадує П. Кравчук, – при їх товариствах відкривалися українські школи, які існували на кошти батьків. У таких школах і сьогодні навчаються української мови, літератури й історії діти українських поселенців...” [45, с. 17-18].

Важливим чинником, що впливав на життя українців у Канаді, була преса й загалом друковане слово, що стає в таких умовах засобом зв'язку із зовнішнім світом, єдиним джерелом інформації, важливим чинником виховання молоді. Це й зумовило появу єдиного на американському континенті українського часопису – тижневика “Свобода” (15 вересня 1893). Неповних двадцять років газета була своєрідним офіційним органом національної української думки в Канаді, найкращим тоді літописом українсько-канадського життя, трибуною для письменників, які прагнули за допомогою художнього слова донести до читачів свої думки, переживання, мрії про щасливу будучність українців у Канаді і, особливо, на рідній землі.

Саме в часописі “Свобода” з'являються друком перші вірші-пісні українських канадських поетів, з яких можна вивчати не тільки побут українського населення в новій країні, але й психологію його щоденних турбот, жити болем його душі, втішатися непересічними радощами, що їх приносила важка мозольна праця тих, хто шукав кращої долі для себе та своїх дітей на заокеанській землі. Один з перших таких віршів під назвою “Руському народу” з'явився у часописі 31 серпня 1899 року. Характерно, що його автор – М. Говда з Едмонту – звернувся своїми думками до рідних в Україні, тим самим немовби заперечуючи власні труднощі на новому місці, забуваючи

особисту долю і виявляючи при тому солідарність українця-емігранта з його єдинокровними братами, що залишилися на рідній землі.

За першим співцем емігрантської долі пішли й інші. З кожним роком число їх збільшувалось, а разом з цим урізноманітнювалася й тематика творів, їх жанрова палітра.

Постійний вплив української еміграції до Канади та розвиток суспільно-культурного життя українців у новій країні змусив задуматися про створення окремого українського часопису і для Канади. І ось 12 листопада 1903 року тут з'явилася перша українська газета “Канадійський Фармер”, редактором якої був Іван Негрич, а співробітниками цього часопису – Г. Пляцко, Ю. Ситник та М. Сироїдів.

Часопис “Канадійський Фармер” друкував поезії та оповідання українських письменників-класиків: Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника. Часто в ньому виступав зі своїми статтями на суспільно-політичні теми відомий громадський діяч – державний службовець К. Генік. Він писав, що українські поселенці повинні дбати “не лише про кавалок землі”, бо хоч “хліб се перша справа, не треба ж забувати й про духовне життя”. І далі наголошував: “Нашим покликанням нехай буде: наука для нас і наших дітей” [54, с. 21].

Другим українським часописом, що з'явився в Канаді, у Вінніпезі, було „Слово”. Перший номер його вийшов у вересні 1904 року, але вже у травні наступного року газета припинила своє існування.

Третім часописом, який започаткували українці в Канаді, став місячник „Ранок”, перший номер якого з'явився 15 липня 1905 року. Його постійним редактором був Іван Бодруг. “Ранок” досить швидко став популярним, оскільки у ньому, крім публіцистики, друкувалося багато цікавих оповідань, новел та сатиричних творів з канадського життя.

І все ж із кожним роком нагальнішою ставала потреба в загальнонародній газеті, яка б широко інформувала про життя української громади в Канаді, проблеми вrostання іммігрантів у канадський ґрунт,

обминаючи при цьому ті суперечки та дискусії, що виникали між різними політичними партіями й релігійними громадами, і загалом гальмували формування української імміграції як єдиної етнічної групи.

Уже на першій конференції українських вчителів Вінніпегу в 1907 році передові педагоги О. Жеребко, Т. Фарлей, Я. Арсенич, Г. Коцан та інші заявили про потребу „Загальнонародного часопису”. Так, 16 березня 1910 року, вийшов перший номер “Українського голосу”, редактором якого став письменник Василь Кудрик. Програмним гаслом часопису було: “Просвіта в маси”. У вступній статті видавці, зокрема писали: “Великою силою виемігрували ми за море і тепер й інші тутешні народи починають звертати щораз більшу увагу на нас, і хотя й з погордою дивляться [...], та ми повинні шанувати людську гідність і не бути рабами інших народів, а показати себе, що ми народ, що й нам належать такі самі права, як і їм. Ми мусимо знати як се робити, ми мусимо вчитись і ще вчитись. Встид і сором бути непросвіченим, бо лише просвіта поставить нас на ноги, а темнота поробить нас каліками, рабами та наймитами інших народів. Ми віримо, що можна опертись на народній силі і лише своїми власними силами зможемо поліпшити своє жите-буте, а ніколи ласкою або жебраниною...” [54, с. 34].

До основних принципів, які утверджував часопис, належала віра у власні сили, плекання самоповаги та пошани до інших національностей, збереження рідної мови та культури, утвердження двомовної системи, організація виховних та культурно-освітніх інститутів, постійний заклик до науки й самоосвіти, захист від чужих впливів, врешті, активна участь у виборах.

Маючи за собою підтримку широкого загалу, учительства та культурно-освітніх організацій, зокрема, “Просвіт” та Народних домів, часопис активно розвивався, став загальноукраїнським інформатором та трибуною для письменників, які все вагомніше заявляли про себе різножанровими творами. Невдовзі стали з’являтися й дитячі журнали: “Дзвінок” (1918), “Дитячий світ” (1924), “Промінь” (1927-1928), “Ягідка” (1931).

Крім преси, на нових поселеннях українців виростати церкви, школи, культурно-освітні організації, політичні клуби, господарські установи. Вони збагачували духовне життя емігрантів, сприяли їх активному вrostанню в канадську дійсність, як окремої етнічної спільноти й складової суспільства.

Це й дало підстави професору Манітобського університету доктору Брайсу вже в 1906 році, маючи на увазі українських поселенців, проголосити таке: “Ці чужинці є великою благодаттю для нас, бо вони є великим додатком до піднесення добробуту цієї країни. Про них говорять усякі небилиці, але вони є точними й роботящими людьми. Наші вчителі кажуть, що їхні діти роблять у школі добрий поступ” [67, с. 36].

Перші українські поселенці привезли із собою до Канади, як відзначає літературознавець і письменник О. Гай-Головко, дві найбільші вартості: свої руки й усну народну творчість. Оці дві вартості супроводжували їх під час вирубування лісів, викорчовування пнів, будування імпровізованих хатин, розорювання цілини, прокладання залізниць і шляхів. У цьому чужому середовищі, далеко від цивілізації, емігранти жили своєю батьківщиною, палахкотіли думками про недавно залишені рідні села, жили з тугою за рідними зорями, рожевими ранками й блакитними вечорами. І тому в лісах і преріях лунали нечувані досі в цих околицях пісні з Наддніпрянщини, Волині, Галичини, Буковини, Гуцульщини, Закарпаття, Лемківщини й інших кутів України, що знаходилася тоді під різними державами, й волею-неволею відпускала своїх громадян у чужий світ. У цих піснях втілювалися мотиви історичні, побутово-обрядові, лірично-особистісні чи коломийкові. Під їх впливом і під враженням навколишньої дійсності з’являються пісні з канадським змістом. У них часто висловлюється сум і розпач української людини-емігранта, яка в чужій країні, далеко від своєї батьківщини, у тяжкій щоденній праці розпочала життя своє й своєї родини. Будівництво нового життя вимагало витривалості, небуденної відчайдушності й самопосвяти, і тому, природно, народжувалися пісні з таким же настроєм і мотивами.

Емігранти в листах до рідних, описуючи своє життя в новому краї, надсилали такі пісні, щоб родина знала про їх життя, яке, як засвідчує записана Д. Мегерою народна пісня, справді було нелегким:

„Ой годину я сміюся, а годину плачу,
Відай я вас, рідні діти, уже не побачу.
Ой, ти земле канадійська, чось така сумненька?
Лише гори та каміне, земля студененька.
Наші люди си гадали, що будуть панами,
А вони тут по зарібках всі ходять з торбами” [75, с. 40].

Подібні мотиви звучать і в пісні-листі В. Сташука з села Вікно Заставнівського повіту, написаному 1902 року. Як і попередній автор, він страждає на чужині через розлуку з сім'єю, рідною землею, через ті випробування, які випали на його долю в еміграції:

„Ой, Канадо, Канадочка, Канадо небого,
Зрадила ти з Буковини газду не одного.
Ой, Канадо, Канадочка, та й ти Манітобо,
Жиє в тобі рідний руский нарід, як тая худоба.
Ой, Канадо, Канадочка, чогось так зрадлива,
Не з одного господаря тут драба зробила.
Ой, Канадо, Канадочка, чось така немила,
Бодай ти ся, ти Канадо, нікому не снила” [75, с. 39].

Як цілком слушно зауважує О. Гай-Головко, “в українсько-канадській фольклористиці, крім пісень, ми маємо невичерпне джерело оповідань, переказів, казок, приказок тощо, які мають для історії української літератури в Канаді велике літературно-мистецьке й пізнавальне значення. Крім того, український фольклор став головним джерелом для творчої праці перших українських поетів і письменників у Канаді” [27, с. 12]. Зрештою, він також є важливим засобом формування національної свідомості канадських українців, оскільки плекав у них почуття любові до рідної землі, до материнської мови, до звичаїв і традицій українського народу, гордість за його славу історію,

духовну й матеріальну культуру. Тому кращі його зразки увійшли до букварів, читанок, хрестоматій та збірників художніх творів, якими користувалися вчителі державних і рідних шкіл у навчанні й вихованні молодших поколінь українців, котрі народжувалися на українському континенті і входили в чарівний світ українства завдяки оволодінню багатющою скарбницею усної народно поетичної творчості.

Отже, суспільно-політичне й культурне життя українських поселенців почалося вже в перші десятиліття еміграції. Переважна більшість емігрантів була малописьменна або зовсім неписьменна. Проте серед них вже з'явилися люди, які цікавилися соціальними проблемами, були членами або прихильниками товариства „Просвіта”. Вони привозили до Канади не тільки молитовники, а й твори Т. Шевченка, І. Франка, М. Драгоманова, М. Павлика, Ю. Федьковича, В. Стефаника, організовували церкви, школи, народні доми, читальні, видавали часописи, піклуючись таким чином про своє духовне життя, про формування національної свідомості своїх дітей та внуків.

Звичайно, перші українські емігранти, які працювали на сезонних роботах багатих фермерів чи на будівництві залізниць, практично не мали можливості розгорнути громадське життя. Лише згодом, на рубежі XIX – XX століть, коли у великих містах Західної Канади (Вінніпегу, Едмонтоні, Торонто, Саскатуні), а також у фермерських селищах утворилися так звані „українські колонії”, виникли осередки суспільно-політичного та культурно-просвітницького життя емігрантів з України. Вони дали поштовх і створили сприятливі умови для виникнення й розвитку в Канаді різноманітної за жанрами і багатой ідейно-тематичним спрямуванням та художніми засобами словесної творчості українських емігрантів, що стало важливим чинником формування національної самосвідомості канадських українців, ефективним засобом збереження їх етнічної самобутності.

1.2. Педагогічна наука про роль художнього слова в формуванні національної самосвідомості зарубіжного українця. Людина довго вдихала в себе повітря, перш ніж дізналася про його існування, і довго знала про існування повітря, перш ніж відкрила його властивості, його склад та його значення в житті тіла. Люди довго користувалися скарбами рідного слова, перш ніж звернули увагу на складність і глибину його організму й оцінили його значення в своєму духовному житті. Та чи оцінили й тепер сповна?..

Відповідь на це питання цікавила визначного українського педагога К. Ушинського, одного із основоположників педагогічної науки й народної школи.

Початок людського слова взагалі і навіть початок мови того чи іншого народу губиться так само в минулому, як і початок історії людства й усіх великих народностей. Але в нас є, однак, тверде переконання, що мова кожного народу створена самим народом. І не треба бути великим філологом, щоб переконатися, що мова народу є його органічним витвором, який виростає з якогось таємничого, у глибині народного духу захованого зерна.

Як влучно висловився К. Ушинський: “Мова народу – кращий, що ніколи не в’яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина [...], – все, що виразно відбивається в рідній пісні, в рідних мелодіях, в устах народних поетів” [100, с. 19-20]. Проте в глибинах народної мови відбивається й історія духовного життя народу, покоління його проходять одне за одним, а результати життя кожного з поколінь залишаються в мові – в спадщину потомкам. У скарбницю рідного слова одне покоління за другим складає плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя чи радості, – одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові.

Мова – найживіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що поєднує передні, теперішні й майбутні покоління народу в єдине ціле. Вона не лише уособлює життєвість народу, а є якраз саме цим життям, тому “коли зникає

народна мова, – народу більше нема!” [99, с. 123]. Як кажуть, поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І немає насильства більш нестерпного, як відібрати брати народну спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. Відберіть у народу все – і він усе зможе повернути, але відберіть мову, і він ніколи її вже не створить: “Вимерла мова в устах народу – вимер і народ” [99, с. 123]. З такою думкою К. Ушинського важко не погодитись.

Отже, будучи найповнішим і найвірнішим літописом духовного, багатовікового життя народу, мова є найбільшим народним наставником, який навчав народ тоді, коли не було ще ні книг, ні шкіл, і продовжує навчати його до кінця народної історії. Засвоюючи рідну мову, кожне нове покоління засвоює думки й почуття тисячі поколінь, що передували йому.

„Такий це великий народний педагог – рідне слово!” [89, с. 125], – слушно зауважив у вагомій праці “Рідне слово” К. Ушинський. Проте незвичайний педагог – рідна мова – не тільки навчає багато чого, а й навчає напрочуд легко, за недосяжно полегшеним методом. З якими великими зусиллями набуває іноземець інстинкту чужої мови, та чи й набуває він колись цілком? Прогресивні педагоги-гуманісти всіх часів і народів притримувалися думки, що національний світогляд, свідомість, мораль, характер, спосіб мислення особистості не можуть бути сформованими на чужій культурі. Вони засуджували таке виховання й наполягали здійснювати його на основі рідної культури, рідною мовою. К. Ушинський вважав, що навчання на чужій мові шкодить дитині, воно не призведе до повноцінного розвитку її природних задатків і здібностей. Він застерігає, що незнання на чужій мові “не повинно ніколи починатися надто рано, і аж ніяк не раніше того, коли буде помітно, що рідна мова пустила глибоке коріння в духовну природу дитини” [50, с. 80].

Народна педагогіка свідчить, що дитина, яка тільки-но відкриває очі на світ, вступає в життя з безмежними силами завдяки рідній мові, через яку вона легко переймає все, що бачили, чого зазнали, що пережили та передумали незліченні покоління предків. Як зазначав К. Ушинський, “не умовних звуків

тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, а п'є духовне життя й силу з рідної груді рідного слова” [99, с. 124]. Тому вже в роки дитинства найважливіше виховне завдання полягає в тому, щоб слово в усіх його формах стало невичерпним джерелом і засобом пізнання прекрасного, внутрішнім духовним багатством і водночас засобом вираження цього багатства.

У поглядах на красу народна педагогіка глибока й багатогранна, прагне навчити дитину відчувати й розуміти прекрасне, де б воно не виявлялося. У практиці родинного виховання залучення дітей до прекрасного починається дуже рано, з маминої колискової пісні, як відзначено в “Народній педагогіці” М. Стельмаховича, також з потішок, дитячих іграшок та ігор, казок, прислів'їв, приказок тощо” [79, с. 215]. Чільне місце відводиться слову, про яке народна педагогіка говорить: “Дав слово – виконай його”, “Слухай тисячу разів, а говори один раз”, „Говори мало, слухай багато, а думай ще більше” [79, с. 215]. Народна педагогіка дуже вимоглива до мови, бо розглядає додержання мовного етикету як ознаку людської краси.

Саме з пізнання краси слова починається входження мистецтва в духовний світ людини. Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина підносить себе до прекрасного, осягає прекрасне для повноти свого духовного життя. Складне й тонке завдання виховання відомий педагог, письменник В. Сухомлинський вбачав у тому, щоб цінності мистецтва стали духовною потребою молодого покоління, яке б прагнуло „наповнити свій вільний час найщасливішим, найжиттєрадіснішим трудом душі – осягненням прекрасного” [86, с. 66]. Найдоступнішим і водночас наймогутнішим мистецтвом педагог вважає “красне письменство”, а пізнання краси слова – першим і найважливішим кроком у світ прекрасного, адже “слово – могутній засіб відточування, виховання витончених почуттів. [...] Якщо я вірю в могутню силу виховання, то одним з найголовніших джерел цієї віри є краса, поезія, викарбована століттями глибина людської мудрості слова” [74, с. 545].

За словами К. Ушинського, “виховання не треба вигадувати, воно існує в народі стільки віків, скільки існує сам народ, з ним народилося, з ним зросло, відобразило в собі всю його історію” [79, с. 20]. М. Стельмахович наголошує, що “це ніжна й щира мамина пісня над колискою немовляти” [79, с. 13]; “чарівна бабусина казка, яка вчить жиги й працювати, боротися і перемагати, захищати добро і ненавидіти зло” [79, с. 14]; „цікава дідусева бувальщина, скоромовка чи загадка” [79, с. 14]; “народні свята й обряди [...], які веселять душу і радують серце, утверджують найкраще на землі” [79, с. 14].

Якщо визначити зміст виховання, спираючись на народну педагогіку, то це процес формування особистості й підготовки її до активної участі в духовному житті.

Так, в центрі народної педагогіки постає проблема формування духовних якостей особистості, що виражається через призму слів “бути людиною”.

Як писав В. Сухомлинський у листі до Г. Волкова, “народна педагогіка – це зосередження духовного життя народу. У ній розкриваються особливості національного характеру обличчя народу” [79, с. 32].

Однією з найважливіших проблем, пов’язаних із людиною, була, є і буде проблема духовного світу особистості. Перші теоретичні концепції, пов’язані із людиною та її духовним світом, ми зустрічаємо у мислителів давнини. Велику увагу цій проблемі приділяв Сократ. Він першим зрозумів необхідність формування ідеалів особистості.

Видатний філософ античності Арістотель у своїх працях досліджував сутність, закономірність, функціонування, структуру й зміст духовного світу. Особливе місце в його працях займає дослідження моральної й естетичної сторони духовної особистості.

Неабияке значення в дослідженні особистості належить видатному німецькому філософу Гегелю. Саме він, один з перших, дав класифікацію людських духовних типів, за якими можна визначити, яку мету в житті ставить собі людина, якою буде її поведінка.

Протягом багатьох віків формувався ідеал особистості. Визначні мислителі та письменники минулого, зокрема, М.Ф. Квінтіліан, Е. Роттердамський, Ф. Рабле, М. Монтень, В. да Феельтре; пізніше – Я. Коменський, Дж. Локк, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, А. Дістерверг, мріючи про всебічно розвішену, гармонійну особистість, наштовхувались на нерозв'язані суперечності, породжувані експлуатацією людини людиною.

Проблема духовного світу особистості цікавила визначних мислителів минулого – Г. Сковороду, М. Гоголя, П. Юркевича; корифеїв вітчизняної педагогіки: К. Ушинського, О. Духновича, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича.

І в наш час цій проблемі приділяється велика увага. Під різними кутами зору вона розглядається в працях В. Шинкарука, Л. Сохань та інших вчених. Отже, посування духовного світу особистості займало одне з центральних місць у минулому, та винятково важливого значення воно набуває сьогодні.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах ринкових відносин, збереження й подальшої відбудови та розбудови української держави, однією з найважливіших проблем є відродження національної самобутності народу, насамперед – свідомості молоді, як майбутнього нації. Адже, якщо суспільство справді піклується про майбутнє, воно неодмінно робить ставку на молоде покоління.

В сьогоднішніх умовах, як ніколи раніше, постають нагальні питання національного виховання, формування культури особистості. Важливою умовою оновлення, становлення суспільства, його гуманізації й морального піднесення обов'язково має бути всебічний розвиток політичної, духовної, трудової, професійної культури, втіленої в наукових знаннях, цінностях мистецтва народних традиціях, нормах поведінки. Як зазначають В. Базилевич та М. Поночовний у збірнику наукових статей “Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді”, загальні виховні завдання безперервної системи національного виховання зводяться до формування

національної самосвідомості, високої духовності особистості, утвердження на національному ґрунті принципів загальнолюдської моралі тощо” [5, с. 25-26].

Справжнє виховання не може існувати в якомусь “чистому” вигляді, бути нейтральним по відношенню до нації, єдиним для всіх людей планети. Виховання в усі віки було й буде глибоко національним за сутністю, змістом, характером і засобами його реалізації. Тому пріоритетним напрямком розвитку сучасної педагогічної теорії має стати утвердження національної системи виховання як провідного системоутворювального фактора культурно-національного відродження.

Національне виховання має бути спрямоване на формування в молоді світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій звичаїв, інших надбань вітчизняної та світової культури.

Кожна нація, як відомо, має свої потреби, світогляд, характер, особливу мету і, отже, самобутню національну систему виховання, яка сприяє досягненню мети. Про українську національну систему виховання тривалий час, у період підневільного становища України, говорити не доводилося. Це призвело до часткового звиродніння, денаціоналізації певних прошарків нашого суспільства.

Складні обставини українського життя кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. настільки ускладнили виховання молодого покоління України, що виявилася нагальна потреба глибокого знання багатовікових українських виховних традицій, висвітлення актуальних виховних проблем українців та пошук шляхів їх вирішення. Час, в якому ми живемо, вимагає глибинного оновлення всіх сфер нашого життя, зокрема й літературного. Як відзначала С. Андрусів у статті “Українська література ХХ ст. Пошуки ідентичності”, “народ, нація має два шляхи самозбереження, забезпечення тожсамості – державою або культурою. Само собою, самозбереження державою передбачає утвердження нації і в культурі, повнокровний розвиток національної культури...” [3, с. 180]. В Україні ж збереження національної самобутності кількох років досягалося тільки засобами культури, мистецтва, передусім

мистецтва слова, мовою, які були чи не єдиним етноохоронним чинником. Українська література, література політично пригнобленої нації, у ХХ ст. ще в більшій мірі, ніж у передніх, змушена була брати на себе нелітературні завдання: “заступати державу у відстоюванні національних інтересів, плекати й оберігати національну самосвідомість, бути Будителем і Вчителем народу, Пророком, Вождем і вільною пресою”, „що заважало їй бути літературою” [3, с. 180], – так зазначає С. Андрусів.

На що могла сподіватися Україна, затиснута в лещатах сусіда-хижака, коли на материнських землях “українізація” була потоплена в крові? Все це – цілком закономірно викликаю одвічне гамлетівське питання “бути чи не бути?”, що особливо посилювалося умовами еміграції. “На зміну піднесенню й ентузіазму („ми ж горді лицарі непереможного духа“) прийшло почуття розгубленості, розчарування і зневіри” [40, с. 191], – такого висновку дійшов М. Ільницький у своїй праці про процес ідейного державотворення, в який активно включилася й література.

Установка на пізнання себе була підпорядкована орієнтації на власні сили в утвердженні свого місця в світі, й вона й досі не втратила своєї актуальності:

„Вперед, Україно! В Тебе тяжкі стопи,
Пожари хат димляться з-під них:
Ні Росії, ні Європі
Не зрозуміти синів твоїх!” [40, с. 195].

Тому зараз, коли Україна знову мусить відстоювати право на власне існування, українська культура, література - мусять „утвердитися у світовій культурі, літературі, повертаючи собі свою ідентичність, втрачену нею у всіх пластах буття” [3, с. 181].

І, як застереження, щось сковородинське (ти француз – “французуй”) звучить у Ю. Липи:

„Глянь, проходить француз, той, що має сто мислей на мить...
Ось англієць, що любить ходити над проваллям...

Ось германець, люнатик у знаках і маршах...

Ось і ти став і дивишся гнівно. Пізнай їх.

Кожен з них є собою, а ти – українець” [40, с. 194-195].

Ще А. Товкачевський 1911 року твердив, що „українці можуть зберегти себе як націю лише шляхом творення культури” [109, с. 174]. А культуру, за твердженням Н. Шумило, „не можна знайти, її ніколи не знають, її творять. І лише самостійна творча робота кожного здатна вберегти духовність нації” [109, с. 175].

„Велика правда слів С. Джонсона, англійського літературного критика: „Найбільша слава кожного народу – в його майстрах красного письменства” стосується передусім народів, які протягом віків животіли під чужинецьким гнітом [32, с. 56], – засвідчує Р. Зорівчак. Народів, для яких, за влучним висловом О.Гончара, „мистецтво [...] це, можливо, останнє пристанище свободи” [30, с. 121].

Історія України склалася так трагічно, що українська мова й література – наймогутніші чинники формування нації – майже ніколи не мали нормальних умов для розвитку на батьківщині. Ще важчим був їхній шлях поза межами рідної землі, ще більш круті стежини довелося долати, щоб здобути певне місце у світовому контексті. Друга світова війна дала велику повторну хвилю еміграції письменників з України. Отже, попри всілякі насильницькі дії тоталітарної системи в Україні, органічність літературного розвитку збереглася на еміграції.

Якщо в Україні педагоги щонайбільше могли говорити про виховання взагалі, то педагоги української діаспори багато уваги приділяти національному вихованню: національним традиціям, звичаям, питанням національного характеру нашого народу.

Українська спільнота Канади, живучи в специфічних обставинах, виробила власне розуміння ідеалу національного виховання і витворила специфічну виховну систему. Важливе місце у ній належить українській художній літературі, особливо тій, яку творять на канадській землі. Адже

вживання емігрантів з України в нові для них кліматичні й соціально-політичні умови – процес складний, болісний, нерідко трагічний, сповнений конфліктів і суперечностей – постійно привертав увагу майстрів художнього слова. Знаючи ці надзвичайно складні умови життя й праці українців у новій для них країні, розуміючи їх інтереси і прагнення, українські письменники Канади правдиво відтворювали засобами художнього слова героїчні сторінки історії рідного народу, його боротьбу за власну державність. Змальовуючи образи справжніх патріотів України, гідних для наслідування молодими поколіннями канадських українців, вони прагнули допомогти іммігрантам, а також тим, хто вже народився і виростав на цій землі, психологічно підготуватися до подолання труднощів, до боротьби не тільки за виживання, а й утвердження в канадському суспільстві.

Уже в перших творах українських майстрів художнього слова, що з'явилися на землі кленового листу, гостро ставляться проблеми бережливого ставлення до рідної мови, історії, звичаїв і традицій українців, звучать заклики активно включитися в боротьбу за визволення України. Так, П. Крат у поезіях “Січинський в неволі”, „Кайдани дзвонять” змальовує образи незламних борців за щастя рідного народу. А його сучасник С. Ковбель у вірші “Вставай, Україно” прямо закликає народ до боротьби й висловлює віру в його перемогу:

„Від Кавказу і Дуная до Карпат хай клич лунає:

Вставай, Україно, вставай”. [71, с. 156].

Ця ж ідея звучить і в “Заповіді” П. Божика, який, звертаючись до канадських українців, проголошує:

„Молися, сину, за Вкраїну,

За наше щастя, долю,

Щоби Вкраїна, мати єдина,

Як другі, мала волю” [71, с. 156].

Національно-визвольні мотиви звучать у його ж поезіях “Молитва”, “Привіт рідному краєві”, “Кому я співаю”. В останній, зокрема, стверджується:

„Таку пісню заспіваймо,
Щоб Вкраїна встала,
Від Карпат аж до Кавказу
Щоби волю мала” [71, с. 157].

Образ України, рідної землі – один із провідних у творчості українських письменників Канади, які прагнули виховувати своїх нащадків щирими патріотами отчого краю, вірними традиціям старших поколінь. Звертаючись до молоді, до своїх сучасників, С. Ковбель, зокрема, повчав:

„Щоб любити землю рідну,
Хоч не бачили її,
Розмалюй їм образ гідно,
Що було святе тобі.
Щоби їм не соромитись,
Що Вкраїна ненька їм,
Научи їх тим гордитись,
Бо гордитись в них є чим” [71, с. 157].

Безумовно, найбільшою гордістю українців є їх славна Батьківщина, рідний народ, його співуча солов’їна мова. Тому проблема збереження рідної мови – одна з найскладніших у чужомовному оточенні, особливо для того молодого покоління, яке народилося й виросло на канадській землі і, що найгірше, не бачило реальних перспектив для практичного використання мови батьків, дідів за межами української спільноти. Тому через це нерідко виникали суперечності, конфлікти між людьми різних поколінь, які неоднаково ставилися до мови – однієї з найголовніших ознак нації, її найвищої духовної цінності.

Українські канадські письменники, звертаючись за допомогою художнього слова до молоді, намагаються прищепити їй любов до рідної мови, прагнення вивчати берегти, примножувати її скарби, щоб передати наступним поколінням.

Цю проблему порушують у своїх творах С. Дорошук (“До рідної пісні”), В. Кудрик („Коли побачите – дайте знати”), П. Божик (“Самітний батько”), Я. Майданик („Манігрула”), Яр Славутич (“Хага”, “Альберта”, “Шевченко у Вінніпезі”, „Канадська географія”), Л. Мурович (“Чорноземна грудка”, “Співзвучність”, „Джерело сили”), І. Долинський (“Наші люди”, “Наша культура”, “Мій рідний народ”) та чимало інших майстрів художнього слова.

Формування національної самосвідомості канадських українців, особливо молодого покоління, збереження етнічної самобутності, звичаїв, традицій, обрядів, національного характеру українського народу в умовах канадської дійсності – ось головні проблеми, навколо яких розвиваються події багатьох літературних творів українських письменників Канади. Зокрема, таким чином розвиваються події в повісті-трилогії У. Киріяка “Сини землі”. Як щирий патріот України автор змальовує життя трьох поколінь українських поселенців у Канаді. На прикладі родини Г. Воркуна письменник переконливо показує стосунки між батьками й дітьми, в яких виникають, в умовах нової дійсності, свої запити, інтереси, що породжують непорозуміння між старшим і молодшим поколіннями. В повісті образно відтворено уміння глави сім’ї залагодити ці непорозуміння з метою збереження того укладу життя українців, який передавався з покоління в покоління і виховував молодих людей чесними, працьовитими, добрими, вірними отчій землі, рідному народові.

Цей складний, сповнений конфліктів і суперечностей процес вживання української нації в умови нової дійсності порушено і в багатьох інших творах. Яскраво, образно, художньо переконливо, психологічно вмотивовано змалював цей процес С. Ковбель у п’єсах “Новий вертеп”, “Дівочі мрії”, “Парубочі мрії”, остання з яких найбільш повно розкриває конфлікт особистості й навколишнього світу і має гострий соціально-психологічний характер.

Особлива роль в ідейному збагачення та моральному вихованні особистості відводиться літературі, в класичних зразках якої втілений ідеал українця, що не пасує перед труднощами. Так, однією з найпопулярніших п’єс

серед канадських українців ранньої доби еміграції була комедія “Манігрула” Я. Майданика, де письменник показує різні характери, психологічні типи, складні проблеми та гострі конфлікти в середовищі іммігрантів. Перемогу здобуває, звичайно, сильніший, той, хто вміє пристосуватися до суспільних обставин.

Твори С. Ковбеля, Я. Майданика та інших українських письменників Канади сприяли швидкому встановленню іммігрантів у канадську дійсність, допомагали їм зберегти свою національну самобутність і утвердитися серед представників інших народів.

Головною метою художньої літератури є виховання вдумливого, чутливого читача, що вміє сприймати й аналізувати художній твір, пізнавати його глибину, проникати в своєрідний і неповторний світ, збагачуватися життєвим досвідом письменника його героїв. Саме такого читача й прагне виховати відомий український письменник Канади П. Кравчук, який зібрав зі шпальт української канадської преси 20-х років найкращі оповідання й видав у 1971 році альманах „Українські канадські письменники” – хвилюючу розповідь про життя емігрантів у Канаді. Так “скупими, щирими, простими словами твориться правдивий літопис мужності й печалі” [64, с. 4], – зазначає С. Плачинда. Перед читачем, як і обіцяно в анотації до книги, постає важка доля “синів і дочок українського народу, які не з власної волі залишали рідну землю, батьків, дружин, братів, сестер, дітей і йшли шукати щастя за океаном” [98, с. 2].

Загалом же твори українських письменників Канади, змальовуючи історичне минуле українського народу і його боротьбу за власну державність, життя українців за межами отчої землі й їх вірність традиціям старших поколінь, є ефективним чинником національного виховання молодого покоління канадських українців. І лише глибоке проникнення в художню тканину твору дає змогу пізнати й відчувати всю силу мистецтва слова, вдосконалюватися, зростати морально і духовно, відкривати для себе такі істини життя, які часто не відкриваються ніякими іншими засобами.

Отже, твори українських письменників Канади від часу своєї появи й до наших днів є ефективним чинником національного виховання української молоді в цій країні. З одного боку, вони самі були виявом високої національної самосвідомості українців, особливо тих, хто народився на канадській землі і взявся за перо письменника, а, з іншого боку, вони стали дійовим засобом формування зональної самосвідомості канадських українців, збереження й зміцнення української спільноти в Канаді, збагатили духовну скарбницю української нації.

РОЗДІЛ 2.

ТВОРЧИСТЬ ІВАН БОДНАРЧУКА ТА ЛЕСІ ХРАПЛИВОЇ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

*Дитинство –
світанок людини, її вранішня зоря.
Яка чиста відкритість душі,
яка свіжість світосприймання,
яка жага пізнати доколишнє життя,
багатство знань і культури!*
Олесь Гончар

2.1. Педагоги української діаспори про виховну роль літератури.

Хто з нас не пам'ятає свого дитинства, чудового, золотого віку, коли невидимий світ уперше відкривається перед людиною, ще не зажуреною буденними турботами? В літературі похвали на честь дитинства – не рідкість. Шевченко, наприклад, пише, що в світі немає нічого кращого від молодої матері з немовлям на руках. Він щиро любив дітей і вважав їх запорукою життя, майбутністю й надією народу:

„Ох, діти! Діти! Діти!

Велика божа благодать!” [107, с. 318].

Дитинство – квітучий весняний ранок людського життя. Як ясний весняний ранок несе в собі для кожного з нас заряд бадьорості й гарного настрою на весь день, так і світла пора дитинства назавжди залишає в серці людини незгладимий слід і обов'язково позначається на її людських рисах. Адже душа дитини чиста й вразлива, а в чисту, незайману ниву повинно лягати й таке ж чисте добірне зерно поезії, краси, любові до Батьківщини.

Основи для розвитку почуття прекрасного закладаються в дитинстві з першим поетичним словом. А слово – це єдине, що живе вічно. Мудре слово довговічніше, ніж камінь, на якому його можна вирізьбити, а сила впливу живого, емоційно наповненого слова безмежна. Тому надзвичайно важливим є питання, якою повинна бути література для дітей. Сам факт і потреба

існування окремої ділянки літературної творчості – дитячої літератури вже давно поза дискусією.

Література для дітей – вічнозелена гілка, парость художньої літератури. Водночас це і “велика держава з суверенними правами і законами” [44, с. 9]. Адже твори для дітей мають відповідати не лише всім тим вимогам, яким відповідає твір для дорослих, а дитяча література – підлягати законам всієї літератури. Оскільки вона має специфічного читача, творцям її треба брати до уваги особливості сприймання дитиною світу, творів мистецтва. Зважаючи на особливість дитячого світосприйняття, література повинна відповідати віковим особливостям дитини, враховувати її вразливість і емоційність, безпосередність та довірливість у сприйманні дійсності, надмірну допитливість і зацікавленість.

Існує стійкий поділ призначення дитячої літератури за психологічно-інтелектуальними особливостями певного віку дітей: дошкільного (3-6 років), молодшого шкільного (7-10 років), середнього шкільного (11-14 років) і старшого шкільного, або юнацького віку (15-18 років). Особливості певного віку дітей диктують відповідну тематику, жанрові ознаки, розмір і форму художніх творів.

Входження мистецтва в світ дитини розпочинається з першим поетичним словом – колисковою піснею матері, яку можна вважати найстарішим твором дитячої літератури. Поряд з нею стають інші види усної народної творчості – пестливі пісні, потішки, пісні-ігри, казки, байки, легенди, перекази, приказки, прислів'я... Це не тільки творчість дорослих для дітей, а й твори самих дітей, зокрема, сміховинки, загадки, лічилки, дражнилки тощо. Ще в дошкільному віці малюки вчаться розуміти й цінувати твори мистецтва, які відіграють велику роль у духовному збагаченні учнів. Жоден з жанрів літератури не користується в дітей такою популярністю, як казка. Саме вона, на думку В. О. Сухомлинського, „задовольняє жадобу дитячого пізнання, інтерес до навколишнього” [81, с. 101]. Тож не дивно, що казкам надавали великого значення у вихованні нового покоління.

У формуванні та вихованні дитячої особистості беруть участь багато виховних інститутів: сім'я, дитсадок, школа тощо. У цій надзвичайно складній справі використовують цілий арсенал засобів впливу на формування особистості. Одним із найефективніших з них є література, роль якої в усі історичні періоди неможливо переоцінити. Як влучно зазначає П. Мовчан, “слово повинно рятувати світ!” [44, с. 2]. Цю вічну проблему порушували у своїй творчості Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, Леся Українка та інші письменники, творам яких властива яскрава поетичність, де кожен рядок, зігрітий авторським почуттям, випромінює виховну силу. Ця класична традиція знайшла свій подальший розвиток і в творах українського письменства на чужині. Саме тому батьки, вчителі, освітні організації використовують найрізноманітніші форми й засоби ознайомлення молоді з набутками українського письменства. Найбільш поширені з них – вивчення творів художньої літератури в дитячих садках, рідній школі, проведення літературних вечорів, творчих конкурсів юних літераторів тощо. Це значною мірою сприяє формуванню національної свідомості української молоді і в Канаді.

Отож, сьогодні дитяча література йде не тільки слідами своїх основоположників – Марка Вовчка, Б. Грінченка, І. Франка, але вона може похвалитися черговими досягненнями нових майстрів художнього слова. Творчість для дітей – це вже зовсім не “чорний хід у літературу” для випадкових і неталановитих авторів. І дарма, що свобода друку дає сьогодні змогу кожному друкуватись і видавати, але, щоб здобути хоча б якісь позиції в дитячій літературі, треба і таланту, і відповідальності за слово, треба пізнати психіку дитини і вивчити “тайни творчості” для дітей – оте, за словами Франка, “творче ремесло”, що однаково важливе в літературній творчості взагалі, а для дітей особливо.

Не забуваються глибокі слова К. Гриневич, сказані нею на першому з'їзді “Об'єднання Працівників Дитячої Літератури” (ОПДЛ): “Без любови немає творчості для дітей” [60, с. 210]. На її думку, дитячим письменником

“зробитись не можна – ним треба народитися. Дитячий письменник – покликання, Богом дане. Писати для дітей священна служба, що до неї треба вкладати ризи на себе” [60, с. 210]. Оці слова і є заповіддю усій нашій дитячій літературі, є дороговказом її творця.

Наша дитяча література на шляху від Марка Вовчка до сьогодні – це століття змагання за основну цінність народу – душу української дитини. Адже наше сьогодні й наше майбутнє вирішуватиметься нашими дітьми – наступними поколіннями, вихованими красою, духовною й моральною силою рідного слова. А чи треба ще переконувати когось, яким могутнім чинником впливу на людей є сьогодні друковане слово у всіх його формах – книги, газети, журнали тощо? Книжка, зокрема, у нашій літературі, оспівана й прославлена як джерело духовних якостей. Любов до книги, наявність такої великої кількості митців, літераторів, бібліотек, видавництв – все це свідчить про духовне багатство народу, його багатющу культуру. Залишається зробити його доступним для молоді.

Іван Франко своїм проникливим словом, зверненням власне до дітей, веде свій бій за українську людину майбутнього не лише в Україні, а й за її межами. У країні ж кленового листу справа відродження української духовності прославила авторів, яких упродовж ХХ ст. на материковій Україні було заборонено навіть згадувати. Серед них імена Леоніда Мосендза, Докії Гуменної, Бруно Бетельгайма та інших.

Ледь прошуміла друга світова війна, а вже українці, що опинилися за межами рідної землі, задумалися над майбутнім своїм і своїх дітей, яких чекала непевна доля. І чи не єдиним засобом, щоб об’єднати розселених і розгублених по всьому світу, було слово.

Так, у березні 1946 року в Німеччині (Місто Карсфельд) зібралися творці, ентузіасти українського слова. Це були письменники, редактори, видавці, педагоги, всі, кому був не байдужий стан дитячої літератури. Це зібрання і поклато початок організації “Об’єднання Працівників Дитячої Літератури” (ОПДЛ). Серед його засновників були Ю. Тищенко-Сірий,

Р. Завадович, К. Гриневич, Б. Гошовський, І. Шугай, Л. Полтава, О. Кульчицький, І. Коровицький та чимало інших.

Поступово осередками творення дитячої літератури стають великі міста американського континенту: Вінніпег та Торонто в Канаді, Нью-Йорк і Чикаго у США. З вимогами часу змінилася і назва об'єднання – “Українські Працівники Літератури для Дітей та Молоді” (УПЛДМ), що означало поширення сфери впливу не лише на дітей, а й на молодь.

Головна мета діяльності УПЛДМ – творення дитячої літератури як важливого засобу національного виховання молодого покоління українців діаспори та, як зазначає бюлетень-каталог УПЛДМ “Ми і наші діти” за 1993 рік, – забезпечити українську дітвору книжкою, яка “була б високовартісним літературно-мистецьким твором та рівночасно передавала дитині духовні скарби нашого народу, релігійні, етичні, національні” [58, с. 1-2].

Відійшли у вічність майже всі ідеологи та засновники об'єднання, але ідея їх не померла, їх завдання виконують представники молодшого покоління. Значний внесок у розвиток української дитячої літератури в Канаді належить І. Боднарчуку, Л. Шантаї, М. Ласовській-Крук, Т. Чолій, О. Ковалик, З. Маєвській, Р. Тицькому, О. Мак, П. Цехош, Т. Когут, О. Копач та багатьом іншим. Всі вони були членами організації УПЛДМ імені Л. Глібова, яка, за свідченням бюлетеня-каталога об'єднання за 1997 рік, 17 листопада 1996 року відзначила своє 50-ти річчя мистецьким вечором на тему “Українська дитяча література в минулому, сучасному й майбутньому” [59, с. 7].

Тривалий час очолювала чи була заступником голови УПЛДМ відома в Канаді письменниця й педагог Антоніни Горохович, творчим кредом якої була справа “злучення діаспори з материковою Україною” [64]. Народилася вона на Волині, в чарівному краї Лесі Українки та Олени Пчілки, який протягом 13-ти років їй було заборонено відвідувати. У громадському житті А. Горохович поважне місце займають “Союз українок” і “Пласт”. Творчо співпрацювала з журналом “Промінь”, виступаючи під псевдонімами Уляна Пелех, Сестричка

Уля, Сестричка Тоня, також криптонімом Т. Г. Редагувала пластові журнали “Юнак”, “Готуйсь”, “Пластовий Шлях”.

А. Горохович займалася підготовкою підручників для українознавчих шкіл. Серед важливих праць А. Горохович – дослідження “Діалог і афоризми у стилі Лесі Українки” (1978), “Поетика Лесі Українки та її афоризми” (1980), “Людина в літературі Руси-України” (1983), “Від розстріляного до замученого відродження” (1988). Однією з найвагоміших праць письменниці є педагогічна книга “Батьки і діти” (1965, 1990, 1992), що вміщує педагогічні статті-роздуми, призначені для батьків. Це своєрідний poradnik учителеві, українській сім’ї, як виховати дитину розумною, чесною, національно свідомою на дидактичному матеріалі повчальних оповідань, віршів для дітей, які є “необхідними” українським дітям діаспори і дещо “недоцільними” – дітям, що проживають в Україні (як вважає редактор перевиданої у 1992 році в Україні книги “Батьки і діти” під назвою “Плекаймо в дитині і розум, і душу (Українська виховна система)” М. Шалата). Та авторка книги впевнена, що її праця мала принести неабияку користь у відновленні й розбудові української виховної системи не лише в діаспорі, а й в Україні також.

І справді, ця праця є вагомим доказом виховної ролі літератури: “При читанні вартісної книжки й збуджується туга читача за кращим ідеальним світом, чи за досконалішою людиною” [32, с. 49]. Та поряд із цим, стверджує А. Горохович, “у літературі кожного народу віддзеркалюється ціла його минувшина, своєрідність психіки, світогляду. Тому книжка є також засобом пізнання цього народу [...], зміцнює невидимі нитки національної приналежності. Тому, коли мова про національне виховання, не можна поминути літератури як основного виховного засобу” [32, с. 50].

Батьки по-різному уявляють собі щастя дітей. Всього їм прагнуть: здоров’я, освіти, слави, щасливого сімейного життя, достатків... “Звичайно, того бажають найбільше дітям, чого їм самим бракувало в житті, що залишилось нездійсненим [...] Але чи справді здійснення цього всього може забезпечити щастя людини?!” [32, с. 50], – таке риторичне запитання ставить

А. Горохович. І тут же звучить відповідь: „Із життя і з літератури знаємо, що ні! Бо, як кажуть психологи, – щастя людини в ній самій. Вона щасливо тоді, коли духом багата, коли морально чиста, фізично досконала” [32, с. 77]. А розвиваючи духовність особистості українця, неможливо обійтися без виховних вартостей української культури: людина може одухотворитися лише на базі культури свого народу, зберігаючи культурні надбання своїх предків. До такого висновку дійшла не лише А. Горохович, яка заперечення свого походження, перехід до іншої національної культури трактує як наслідок незнання власної культури, брак відповідної освіти, свідчення культурної обмеженості, духовного збідніння, почуття меншовартості – словом, наслідком надщерблення індивідуальності особистості. А пошана й творення культурних надбань свого народу, на її думку, – це “шляхетне прагнення підкреслювати оригінальні вартості свого народу, це потреба зберігати вартості духу свого народу у загальнолюдській культурі” [32, с. 79], а служіння вселюдському можливе лише через національне.

Тож ми повинні гордитися нашою землячкою, яка в складних позаукраїнських умовах дбала про формування національної самосвідомості зарубіжного українця, про збереження української душі.

“Сьогодні наша вільна дитяча література, – стверджує канадський літературознавець Б. Гошовський, – може повеличатися черговими досягненнями нових творців слова, [...] це рішучий вихід на шляхи справжнього мистецтва слова українській дитині” [33, с. 168-169]. І хай дитина не живе у трьох вимірах, хай вона живе у четвертому – у світі уяви, хай, власне, в тому світі творяться основи майбутнього громадянина; все, що існує в цьому світі, впливає, а то й формує світогляд, призначення цього громадянина. З цього погляду психологія дитини відрізняється від психології дорослої людини, тому й вимагає окремої уваги і психолога, і педагога, і письменника.

Сьогодні в Канаді є десятки письменників, що пишуть дітям українською мовою. Хоча їх творчість, за окремими винятками, позбавлена українського змісту, національних та релігійних моментів, все ж таки дитяча

література – бодай в деякій мірі – є передусім справжньою дитячою літературою. І даремно засуджувати їх за те, що пишуть малятам про зайчика і пташечку, про лялю-кralю і чарівну хустину. Адже дитина і в Канаді, і в Україні – дитина, тому й дитяча література скрізь призначена для дитини.

І як тут не згадати слова Б. Гошовського: “Хай слово українське, сповнене чару, краси й найвищого мистецтва і сповнене українського пафосу, хай це слово відкриває і об’являє українську істину [...] сонячним, непорочним душам українських дітей і українського юнацтва; хай це слово раз назавжди зачарує-полонить ці незаймані ще душі і хай запалить в них уже із самого малечку непогасний вогонь – вогонь української істини. Письменники – творці українського слова, на фронт бою за українську людину, на фронт бою за душу української дитини” [33, с. 327].

2.2. Пізнавально-виховне значення художніх творів Івана Боднарчука. Добро народу заховане в його душі. Зберегти це добро, розвинути й передати наступним поколінням – це святий обов’язок кожного. Це потребує не тільки великої духовної сили, а й розвитку виховної теорії й практики.

Виховання старе, як світ, воно й складне, як саме життя, бо предметом його є людина, її духовність, характер, воля, інтелект, почування.

Виховання – це мистецтво. “Мистецтвом називаємо його не тільки тому, що воно у кожній ситуації творче, неповторне, вимагає духовного зусилля й культурної бази, – пояснює А. Горохович, – але й тому, що воно приносить радість, дає серцю виховника радісні переживання духовного збагачення” [32, с. 29].

Отож, виховуючи, збагачуючи інших, ми збагачуємося самі. Кожна обдарована людина збагачує світ тільки її властивими скарбами розуму і серця. Саме так і діяв письменник великої наснаги Іван Боднарчук – заслужений педагогічний діяч, автор численних статей на педагогічні теми. Разом із цим І. Боднарчук є дитячим письменником. З-під його пера вийшли

збірки: “На перехресних шляхах” (1954), “Кладка” (1957), “Знайомі обличчя” (1968), “Замрячені ранки” (1978), “Заобрійні перегуки” (1984), “У дорозі життя” (1986) та інші. Вони, за незначними винятками, є не оповіданнями, як зазначено на титульних сторінках, а нарисами. Цей літературний жанр у вужчому розумінні не настільки розвинений в українській літературі й вимагає особливого хисту: схопити щось дуже важливе з життя, загострити його контури, сягнути в глибіню, а для вимислу залишити місця стільки, скільки потрібно для надання творіві правдоподібності. Літературний хист І. Боднарчука якраз цим вимогам і відповідає. За словами Л. Колгуської, його твори – це “короткі оповідання, сюжети, але можна сказати – глибоко різьблені картини” [62, с. 7]. Та, на жаль, критика, яка дуже похвально прийняла твори письменника, не звернула уваги на цю особливість: “Автор має велику здібність спостерігати життя й передавати його в коротких сконденсованих образках” [цит. за 11, с. 7] (Яр Рудницький).

“І. Боднарчук пише оповідання кров’ю свого серця і вкладає в них усю свою душу. Тому він більше вдається до психологічної аналізи, аніж до фабули й сюжету” [27, с. 7], – влучно зазначає О. Гай-Головко. Неможливо не погодитись із враженнями В. Соханівського від прочитаних творів: “Інколи відчуваєте, що так гарно описані місця, околиці й природа вам знані, що ви їх десь бачили, ходили тими самими стежками, а люди в творі – це немов ваші знайомі друзі...” [27, с. 7].

Отож, мистецька сила І. Боднарчука саме в нарисі. Герої вірного своїм принципам письменника сміливі, мужні, відкриті, сповнені емоцій, натхнення й оптимізму, а природа й навіть мертві речі під його пером оживають.

Особливе місце в доробку прозаїка посідають твори для дітей. Вони різноманітні за жанрами (новели, оповідання, повісті) й тематикою. В них письменник акцентує увагу на найбільш яскравих і значимих сторінках дитинства, які залишаються в пам’яті людини на все життя. І. Боднарчук майстерно розкриває психологію дитини, її думки й переживання. В оповіданнях про дітей помітно таку особливість творчого стилю письменника

як поетичне відтворення дійсності. На власне дитячу тематику митець написав небагато творів, але вони заслуговують на увагу як із ідейного, так і з художнього боку. Особливістю найкращих оповідань є їх стислість, динамічність, оригінальність сюжету. Дитячі твори Боднарчука мали на меті виховати в молоді такі риси як чесність, доброта, милосердя, любов до рідного краю, а найбільше – любов і повагу до рідного народу, рідної мови.

Свою творчу діяльність І. Боднарчук розпочинає збіркою “На перехресних шляхах” (1954), поява якої відразу привернула увагу літературної критики, яка спробувала визначити самотність стилю та місце дебютанта в українському літературному процесі. Зокрема, Б. Романчук зазначав: “В оповіданнях короткі мазки та штрихи, якими автор вміє передавати багатий зміст” [62, с. 7].

До аналізованої збірки увійшли оповідання “Ой на річці”, “Страдниця”, “Очікує суду” та інші. Одним із кращих творів письменника є оповідання “Ой на річці”, в якому порушується тема вивозу до Німеччини української молоді. Центральним у творі є образ Степанихи. Горе цієї матері подвійне – у неї відібрали двох дочок. Кульмінаційний момент оповідання є особливо вражаючим, коли жінка, падаючи, благала: “Заберіть мене! Лишіть дітей! Я мати їхня! Я піду за них” [13, с. 7]. В оповіданні розкрито справжню людську трагедію: глибокі переживання матері, її щирі любов до дітей, готовність на самопожертву, реалістично змальовано картини безправного становища українського народу в роки другої світової війни та фашистської окупації України.

Аналогічні проблеми постають і в наступному оповіданні збірки “Страдниця”, яке відображає страждання матері за сином. Її надії бачити його щасливим вцент розбиті, коли хлопця силою забирають із церкви. Її сподівання побачити сина живим – марні, надії розгублені... Залишилась одна. Все віддала для України: чоловіка, сина – найдорожче.

Наступне оповідання збірки “На шляху до Добровлян” автор розпочинає з опису інтер’єру сільської хати, де на столі парує обід. Мати кличе обідати.

Раптом цей спокій порушують постріли, іржання коней... Люди випускають худобу, матері з дітьми на руках ідуть навколішки ровами, шепочучи “Отче наш”. Не знала мати, що більше на побачить сім’ю живою. Тільки на другий день, втративши пам’ять, побачила на стерні кров. Пішла, куди кров вела... Впала на межі, затиснувши в кулаках землю... Так і поховали їх всіх.

Дорого платили наші співвітчизники за те, щоб не втратити ім’я українця та України. В оповіданні “Їх правдиве ім’я” центральним є той же образ жінки-матері, що втратила трьох синів. Своє горе вона переживає в собі, бо нікому вилити нудьгу і печаль у світі, де ніхто не знає навіть її імені. Проте вона знайшла підтримку і серед чужих. Шкода тільки, що їх об’єднувало однакове горе: матері втратили своїх синів.

Оповідання “Проколений образ” – це спогади автора про своє дитинство, про випадок, який переконав його у святості “святця”. Рана на образі, яку нанесла поліція лезом ножа, вражала хлопця, як найбільша рана. Автор намагається передати ненависть юного героя до поліції та його переконаність у тому, що перед святими схиляє голову не лише його мати, але й весь народ, до якого вони належать.

Не можна не згадати й оповідання “Кличе кров”, де змальовано образи людей, з якими жорстоко обійшлася доля. Але це справжні українці: хай вони мешкають на чужій землі, та думками завжди з отчим краєм. Запах сухого листя, що залишилося в кишені з України, грудочка землі для них – найдорожчий скарб. Опинившись на чужині, вони не забули материнського слова. Ці люди, яких зближує українська кров, ведуть у собі боротьбу душі, що ніби має дві половини. Яка з них переможе, їм невідомо; відомо лише те, що хочеться зберегти в серці все близьке й рідне та передати нащадкам, щоб вони цінували своє минуле.

Злиденність воєнного життя І. Боднарчук змальовує у збірці “Кладка”, куди увійшло 10 новел. Новела “В Братіславі” показує тяжку долю голодних дітей, що тиняються по світу: Андрійко аж до Словаччини дійшов. Письменник переконаний, що милосердя не зникло й у тяжкі воєнні часи. Хоча

наглядач у таборі вороже ставився до хлопця, ровесники не залишили в біді свого українського товариша, допомагали, хто чим міг. Милосердя – найблагородніше діяння – така ідея новели.

Таку ж нележку долю змальовує автор у творі “У новій Говерлі”, коли двоє дітей, Степанко та Оленка, залишилися сиротами на чужині. Як виявилось, їх батько – партизан, мати померла. Вони мріяли про синьооку Україну з матусиних розповідей. Крокуючи лісовою дорогою, вони потрапили до українського табору “Говерла”. В роки воєнного лихоліття українці розсіялися по всьому світу. Вони створювали табори з українськими церквами, школами. Сюди пощастило потрапити й Степанкові та Оленці. “Тут для них була справжня Україна, тільки, що не на рідній землі, і вони ще мріяли про ту Україну, що знали її з матусиних оповідань” [12, с. 13].

У новелі “Бесарабка” змальовано типову для часів війни подію: підлітки знайшли дитинча, яке назвали Фіалкою, бо дуже блакитні очі мало. Виявилось, що її маму розстріляли москалі. Дитину віддали старому мельникові на виховання. Вона підростала й із великою надією виглядала батька: „Він прийде. Він той, що принесе вільний прапор її батьківщини” [13, с. 29].

Новела “Портрет” відтворює цікаву історію з портретом Шевченка, який висів на стіні серед ікон. На запитання дітей, хто ж це “отой лисий і з вусами”, мати розповідає про злиденне життя поета-генія, “ж то він кріпак, сирота, босоніж із торбою через плече ходив по Україні, шукаючи когось, хто б його добра навчив, як він став великим співцем народним” [13, с. 19]. Дітям жилося дуже важко, але вони, порівнюючи своє становище з життям малого Тараса, думали: “Боже, таж він не стільки ж як ми перетерпів!” [13, с. 20] і ці думки давали їм “снаги злигодні витерплювати” [13, с. 20].

У новелі “Коляда в діда Миколи” автор відображає період Різдвяних свят в Україні, які в той час були забороненими. Незважаючи на це, маленькі колядники заколядували в діда Миколи, принесли радість його оселі. Це є доказом того, що колядки завжди жили в серцях людей, бо вони відзначалися справжньою духовністю, вселяли в людські серця віру в кращі часи.

Завершує збірку новела “Сестрина наука”, в якій зображено намагання дорослих прищепити дітям, що вирости на чужині, любов до рідної української мови. Новеліст, опираючись на багатовіковий народний досвід, стверджує, що діти, мов верба, де посадиш, там і приживеться. Старша сестра намагається пояснити молодшим братам і сестрам, що мати захворіла, бо вони стали розмовляти чужою мовою. Устами героїні автор запитує: “А що ж ми варті без мови? Утратимо рідну мову, та й забудемо свій рід. А від цього кривда батькам нашим та нашій Батьківщині, Матері-Україні” [13, с. 40].

У 1967 році вийшла збірка новел “Друзі моїх днів”, що складається з 11 оповідань. Оповідання “Ржаві ключики”, “Нічна бригада” та “Їх двоє” розповідають про горе-життя арештантів. Одне з найкращих оповідань – “Ржаві ключики” змальовує трагедію батька арештанта, засудженого на 10 років, який втратив дружину, двох синів. Залишилась одна надія – найменший Микола, з яким і повернувся в рідне село. Засудили його помилково, але ця помилка залишиться назавжди чорною плямою на їхньому обличчі.

Останнє ж оповідання “їх двоє” пройняте тужливим смутком арештанта за рідним краєм, сім’єю, що виливається в пісні. Така ж доля й дівчини, яку німці схопили під час облави й вивезли на примусові роботи. Хлопця її теж вивезли в далекі краї, тому голос його вчувався їй у пісні незнайомця-арештанта.

Новела “Біля чужих причалів” починається словами Івана Франка:

„Коли почувеш, як в тиші нічній

Залізним шляхом стугонять вагони,

А в них гуде, шумить, пищить, мов рій,

Дитячий плач, жіночі скорбні стони...” [101а, с. 265 – 266].

Ці рядки є епіграфом до збірки “Друзі моїх днів”. Це строфа із вірша І. Франка, що увійшов до невеличкого циклу про емігрантів „До Бразилії!” (зб. „Давнє й нове”) – розповідь І. Франка про нестерпний біль, який відчуваєш, коли бачиш жахливі картини покидання рідної землі селянами. Вони мчали в далекі краї, ховаючи з сорому обличчя в долоні. Матері кидали немовлят у

вікна вагонів, тому коли поїзд рушав, плач тих, хто від'їжджав, і тих, хто залишався, нагадував штурм прорваної греблі. Та ні цей плач, ні стукіт рейок не могли приглушити дум Франка: “Гей, куди ж ви? Куди із своєї землі?! Хто доглядатиме ваші ниви? Куди везете свої пісні-голосіння?.. Кому вони потрібні? За вашими піснями полетять красні весни, без вас тут вічна туга-зима...” [10, с. 33].

Наступна новела присвячена пам'яті Павла Степа, де розповідь ведеться від першої особи. Автор запросив до себе дітей зруйнованих осель з Німеччини. Не маючи можливості їх прийняти, повів їх “Через кладку до дядька Павла” – саме так називається твір. Дядько, весело зустрівши компанію, прочитав авторів рукопис, похитав головою й замовк. Через хвилину, зрозумівши, що в душі автора, крім цього, що на папері залишилося ще щось, “висотує з душі все до ниточки...” [10, с. 55]. Порадивши письменникові спостерігати за дітьми й писати, Павло Степанович попрощався і потону в зелені... Аж прийшов похмурий день, і на свіжий гріб посипалось свіже листя. „Шукати нам тепер його живого між рядками” [10, с. 56], – зробив висновок автор.

Розповідь у новелі “Її обрії” ведеться від першої особи. Сім'я автора: найстарша на зорях розуміється, середуща людей лікує, найменша в музиці розбирається, Іван-мізинчик – всі кудись їдуть. Пізніше зберуться вдома астрономи, лікарі, музиканти – всі пропонують матері заморські краї. Іван теж приїхав маму забрати, бо діти його мови рідної не знають. Збирається мати в холодну морозяну ніч до онуків – “вселити у їхні вуста рідне слівце, пристебнути ним їх до свого роду, щоб не скиталися по світу безбатченками” [10, с. 96].

1968 року в Торонто вийшла книжечка І. Боднарчука “Далекі обрії”, яка поділена на дві частини: перша – “Ранні дзвіночки” (“Над збручем”, “У новій школі”, “Медальйон”) – присвячена дітям старшого віку; друга – „Шляхами юнацтва” (“Сині кольори”, “Заблукала берізка”, „Подруги”) – адресована молоді.

“Над обручем” – одне з найкращих оповідань, що розповідає про дітей українських селян, що виїхали за кордон в період голодомору в Україні. Хлопці мріяли допомогти своїм землякам врятуватись від голоду, бо “саранамоскаль намігся голодом зморити Україну” [9, с. 5]. Вони стернями збирали колосся. Розділивши змелене борошно у два мішки, намагалися перетнути кордон. Та не вдалося здійснити наміри: одного зловили, іншого досягла куля. А так хотілося їм донести хліб голодним родичам.

Повчальна новела “Медальйон” розповідає про дружбу Петрика й Юрка, які один без одного і кроку не ступали. Одного разу Петрикові заборонили відвідувати Юрка, бо той вправлявся на скрипці – готувався до фестивалю. Згодом Юркові вручили медальйон, який Петрик захотів купити. Та мати з батьком повчали його, що дорожча та річ, яку ти заслужив, а не купив; що присвоїти собі чужу славу не можна, бо “є речі, які не купиш за жодну ціну” [9, с. 27]. Незабаром виник дует, який об’їздив увесь світ. Та Петрикові багато довелося вправлятися, щоб наздогнати Юрка.

У новелі “Подруги” йдеться про подорож по Україні дівчинки Галі, яку прийшов провідати вчитель. Вони сиділи на ганку і порівнювали життя українців на батьківщині й на чужині. Вражало їх те, що в Україні рідної мови цураються в той час, коли в еміграції так важко вселити в уста дитини рідне слово. Галина переконливо розповідала: “Це не в Україні, де небо, поле і навіть ставки і пташки по-нашому сяють і щебечуть... Тут усе так наче то проти нас...” [9, с. 39].

1978 рік подарував І. Боднарчуку збірку “Замрячені ранки”, що складається з 18-ти оповідань, новел, нарисів, присвячених друзям. Оповідання “Зелені узбіччя” – розповідь від першої особи про те, як учитель випадково зустрівся зі своїми давніми учнями в курортному містечку між озерами, де учні – “його молитва, його втіха і сльози” [11, с. 21] – розповідали про свою долю, танцювали, співали українських пісень. Один із учнів розкрив свій план створити фільм про життя українців у Канаді. Вчитель до сліз був вражений зустріччю.

У новелі “Мій земляк” автор розмовляє зі своїм співвітчизником, якого схопила поліція й помістила в психіатричну лікарню. Чоловік розповідає, плаче, співає, стає навколішки і молиться: “Божевільний! Боже, вільний світе!..” [11, с. 26]. Пройшли роки. Земляки знову зустрілися. “Колишній хворий” показує своє господарство. На запитання, чи це вже його хата, чоловік відповів: “Та ніби наша й не наша. От якби взяти цю гору на плечі та перенести туди, під наше небо і сонце, бо якось і квіти ці не так пахнуть, як у нас, не наша тут весна, якось і не по-нашому пташки тут співають” [11, с. 29].

Оповідання “На золотих горбах” та нарис “П’ять хвилин із матір’ю” розповідають про повернення матерів у сім’ї. Зокрема, “На золотих горбах” – розповідь про дівчаток, які відчували материнське тепло після довгих років розлуки. Так мати-каліка знову почула лагідні слова рідних їй людей, повернула собі сім’ю. “П’ять хвилин із матір’ю” – це ніби справді 5-хвилинна розмова сина з матір’ю по телефону, після довгих двадцяти років розлуки.

Трагічна історія повернення сина до батька – це оповідання “Під плакучими березами”, де йдеться про те, як син з України, гостювавши у батька, завдав йому морального удару. Збагнувши свою помилку, він щиро покаявся.

1990 року вийшла збірка “У вікнах життя”, що складається із 12-ти невеликих оповідань, перше з яких (“Відвідини дочки”) відображає життя сім’ї Завгороднього, який із дружиною вирішив відвідати дочку, що проти волі одружилася й переселилася на схід, за що батьки заклилися не признавати її. Та, дізнавшись про онуків, їх серця розім’якли, й вони мали намір забрати онуків в Україну. Побачивши, що в хаті панує українська мова, культура, батьки з легкістю і радістю на душі повернулися додому.

Наприкінці 1986 року вийшла повість “У дорозі життя”, присвячена онукам автора Романові та Ларисі, – романтична історія з сучасного життя української молоді в Канаді, що має велике виховне значення. Молодий хлопець Денис через брутальність вітчима кидає хату й іде в широкий світ шукати “місце під сонцем”. Випадкова зустріч бездомного хлопця з

приятельською шкільних років Іванкою є початком зародження кохання між молодими людьми. Завдяки підтримці дівчини хлопець здобуває певне становище в суспільстві, втягується в життя студентів інституту, що здійснює чималий вплив на свідомість Дениса. Та багато складнощів виникає на шляху закоханих. Іванка одружується з іншим, що зумовило виїзд Дениса в Європу, де він навчається, пише пісні, сонати. Через чотири роки мандрівки юнак знову повертається в Канаду, де залишив своє кохання. В житті Іванки також відбулися зміни: сама виховує маленького сина, батько якого помер. Зустрівшись, вони впізнали одне одного, знову віджило їхнє кохання, що завершилося одруженням. Ця повість – не лише романтична історія двох закоханих. Автор показує їх взаємини на тлі навколишнього життя молоді, де точиться боротьба за рідну мову, пісню, мистецтво. Особливо вражають живі й яскраві особистості героїв, де немає надуманих, штучно вигаданих подій, а тому твір читається легко, й цікавий не лише для молоді, а й для дорослих.

Із творів І. Боднарчука постає художній світ, що діє за законами правди та краси. Через призму його слова ми пізнаємо душу героїв, їх мрії, прагнення, переживання, самоутвердження в складному й тривожному світі. Самобутня творчість Боднарчука відкриває читачеві, особливо юному, народженому в Канаді, нев'янучу красу української землі, української мови, безмежну щедрість душі рідного народу. Художня проза самобутнього майстра слова відкриває перед читачем той світ, в якому формувався талант письменника, в якому він залишився на все життя. І скільки б не пройшло років, як би не змінювалося суспільство, І. Боднарчук у нас один, і образи дітей у його творах залишаються якоюсь мірою неперевершеними, неповторними, як і життя їх творця.

2.3. Виховний потенціал малої прози Лесі Храпливої. Цікавою постаттю серед українських письменників Канади є Леся Храплива – авторка численних творів про дітей і для дітей. Як довголітній діяч на ниві виховання

молоді, вона надзвичайно тонко збагнула дитячу душу, дитяче світосприймання, тому її оповідання такі переконливі, такі глибокі.

Збірка казок та оповідань “Вітер з України” Л. Храпливої написана для дітей різного віку – від дошкільнят до учнів середніх класів та підлітків. Її, напевно, читатимуть із захопленням і глибоким розумінням батьки, вчителі, навіть ті, які твердять, що не люблять ні дітей, ні дитячої літератури, а все тому, що ця збірка не моралізує, не навчає, а “тихо-тихесенько шепче-промовляє” до душі, добуває з неї те, що найкраще, і просто спонукає до любові до України.

Умовно казки й оповідання, що входять до цієї збірки, можна поділити на певні тематичні групи:

- твори про участь дітей у боротьбі за визволення України („Тануся”, “Юрчиків сон”);

- твори про історичне минуле України (“Казка про вітра”, “Осінній листочок”, “Вишивані квітки”, “Князенко Мирослав”, “Перший день у новій школі”);

- твори про українські християнські свята (“Золоте янголятко”, “Різдвяна казка”, “Пригоди янголятка”);

- твори про дитячі роки відомих українських письменників (“Тарасик”, “Колись весною на Волині”, “Про хлопчика Тарасика та його золоте перо”);

- навчальні твори для дітей молодшого шкільного віку (“П’ятачок”, “Рушничок”, “Розмова Орисі з ляликом”, “Золотий горішок”, “Мама”, “Олівчик-лінивчик”, “Мишка-Гризикнижка”, “Пригоди ведмедика”, “Як Семенко сватав царівну”);

- оповідання про життя дітей у таборах для переміщених осіб (“Казка про ведмедя”, “Пташки з України”, “Як “Очайдушки” збирали свої скарби”, “Боня”, “Хроніка”, “Модель табору”, “Перемога Оксанки”);

- твори про любов і повагу до дідів-прадідів та прадавніх традицій (“Як Мартуся з мамою їздили в Україну”).

Своєрідним заспівом до збірки є “Казка про вітра”, в якій іде мова про визволення України з довголітнього принизливого уярмлення. Автор використовує алегоричні образи Вітру та України. Білі руки України почорніли від важких кайданів, біле личко померкло від горя, а ясні очі щодня гіркими сльозами умиваються. Та одного дня до в’язниці прилетів Вітер-легкокрил. За проханням України летить Вітер по всьому світу, шукаючи її розгублених дочок і синів, закликаючи їх до визволення рідної неньки.

В основі оповідання “Гануся” – події 1939 року на західній Україні. Головна героїня твору, від імені якої ведеться розповідь, згадує щасливі роки, проведені в школі. З приходом більшовиків до їхнього села на прохання вчительки Гануся бере на себе відповідальність за збереження українського прапора. Під час одного з наступів повстанців ледь було не згорів прапор, та дівчинка ціною власного життя врятувала його, доставши страшенні опіки. Ця драматична розповідь вчить дітей милосердя, любові до рідної землі, поваги до національних святинь.

Події “Осіннього листочка” відбуваються у Львові. Головні його герої – Ромчик та Оріся, прогулюючись, дізналися про таємницю золотого листочка який повідав дітям: “Тут де я поклався вам під ноги, впав у бою стрілець під час облоги. Плакав дощ, коли стрілець загинув у боротьбі за рідну Україну” [52, с. 17]. Діти залишили листок на пам’ять, щоб він нагадував казку про волю.

Про участь дітей у боротьбі за визволення України йдеться у “Юрчикувому сні”, де події передано за допомогою засобу сну. Приснилось хлопчикові рідне українське село та його однолітки, хатина, де діти читали заборонену на той час “Історію України”. Одного разу більшовики вдерлися до хати, коли там залишилося тільки мале дівча. Воно спокійно пішло за енкаведистами, порадивши за тих, хто встиг врятуватися.

Розповіддю про любов і повагу до рідної землі та своїх предків є твір “Як Мартуся з мамою їздили в Україну”. Головна героїня твору мріяла побачити

село, де народилася її мати, далеку Україну. Мати збудувала Мартусі потяг із стільців і, нарешті, подорож відбулася, тільки в уяві дівчинки. Мартуся стає навколішки й цілує старий килимок на долівці, зачарований уявою в шматок святої землі біля Києва

У творчому доробку Л. Храпливої є низка казок, що ознайомлюють дітей з українськими християнськими святами (зокрема, “Золоте янголятко”, “Різдвяна казка”, “Пригоди янголятка”) і вчать бути слухняними, творити лише добро на радість людям, не завдаючи прикрощів навколишнім.

Збірка містить низку творів, написаних для дітей молодшого шкільного віку та дошкільнят. “П’ятачок” – повчальна казка, події якої відбуваються напередодні Різдва. Головні герої – святий Миколай і казковий П’ятачок, який мав чудову властивість – бути використаним тільки для добра. І лише одному хлопчикові пощастило впіймати знахідку, який вирішив, що знайдені гроші стануть милостиною бідним дітям.

Містить збірка й твори, в яких змальовано дитячі роки Т. Шевченка (“Тарасик”, “Про хлопчика Тарасика та його золоте перо”). Остання розповідає про золоте перо, яке у винагороду за добрі справи дісталася Тарасикові від козака. Це перо глибоко заховав він у своєму серці. “Виріс Тарасик, пішов у світ і почав писати золотим пером пісні про давню славу..., малювати картини, що звеличували красу України” [103, с. 65].

Головною героїнею твору про дитячі роки Лесі Українки (“Колись весною на Волині”) є сама Леся, яка любила слухати розповіді бабусі про Лісовика, Водяника, Русалку, Мавку. Стара дала дівчинці зілля “від усякої халепи”. Та, мабуть, Леся таки бачила Мавку, бо через багато років написала про неї в “Лісовій пісні”.

Про славне історичне минуле України розповідає казка “Вишивані квітки”, головними героями якої є брат з сестрою Яромир і Доброслава. Яромир – лицар княжого війська, потрапивши в полон, не зрадив своєму народові. Та його врятувала Доброслава, виплівши братові сорочку з українських степових квітів. Тоді й визволився він з неволі, і пішли вони в

Україну, де небо синє, ясні зорі, де тихі води, квіти – найкращі в усьому світі.

Виховна сила творів Лесі Храпливої полягає в тому, що вони спонукають до морального самовиховання, духовних роздумів. Її творчість не залишить байдужою жодну людину, зачепивши в її душі найтонші струни; розвиває почуття краси й доброти, котрих так не вистачає сьогодні людині, особливо молодому поколінню.

Відкриваючи для себе творчість таких дитячих письменників, як Леся Храплива, Іван Боднарчук, ми відкриваємо таємниці душі людини і оточуючого її світу - з радістю, хвилюванням, зачарованістю. Відкриваємо красу.

РОЗДІЛ 3.

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ КАНАДИ

В процесі відродження Української держави, становлення системи національної освіти й виховання, збагачення її скарбами української етнопедагогіки особливо актуальними стають пророчі слова М. Рильського: “Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани” [63, с. 366]. Перед українськими педагогами стоїть важливе й відповідальне завдання: сприяти вихованню національно свідомого громадянина України, гідного примножувати духовну культуру, утверджувати загальнолюдські цінності. Для досягненні таких цілей повинні прислужитися й набутки тієї гілки нашого народу, яка упродовж багатьох десятиліть розвиває українську етнопедагогіку, плекає материнську мову, проживаючи за кордоном. Адже українці, залишаючи з різних причин рідну землю, брали з собою у широкий світ багатотисячолетні здобутки українського народу в галузі навчання й виховання молодого покоління, бережливо примножували їх, збагачуючи досвідом, набутих на чужині, і передавали з покоління в покоління. Врешті, вони були позбавлені того ідеологічного й політичного тиску, від якого потерпали письменники й педагоги материкової України, а отже, українці діаспори мали змогу працювати й творити у вільному суспільстві. Цікавими й цінними в цьому аспекті є педагогічні надбання західної української діаспори, творцями яких є люди, що довгий час були відчужені від духовного життя рідного народу; особистості, чий імена повинні назавжди увійти в історію нашого народу, а їх духовні скарби дістати справедливую оцінку фахівців. Саме тому вкрай необхідно пізнати особливості розвитку українського шкільництва за кордоном, проаналізувати проблеми, з якими зустрічаються тамтешні педагоги, творчо використати їх вагомі теоретичні надбання й великий

практичний досвід, нагромаджений українською діаспорою Канади впродовж багатьох десятиліть свого існування.

3.1. Художні твори українських письменників Канади в змісті навчально-виховного процесу початкової ланки освіти України.

Важливе місце в розвитку особистості в дитячому віці належить художній літературі як мистецтву слова і як навчальному предмету взагалі. А оскільки художні образи, що є сплавом ідеї та образного слова, служать могутнім засобом впливу, то читання набуває особливого значення як специфічний предмет навчання, виховання й розвитку дитини.

Як відомо, фундамент загальної освіти (і освіти в цілому) – в початкових класах. І зрозуміло: чим той фундамент міцніший, тим упевненіша хода середньої школи взагалі і в сфері рідної мови та літературного читання зокрема. Адже на уроках читання вирішується багато проблем естетичного, морального та етичного розвитку дитини. Успішно вирішити їх можна за умови добре спланованого уроку, який був і залишається основною формою навчально-виховної роботи. Мета уроку має чітко відображати навчальні завдання, його розвивальну й виховну спрямованість.

Молодший школяр багато читає на уроці, тому важливе значення має вміння вчителя так організувати роботу над текстом, щоб максимально використати його навчальні, виховні й розвивальні можливості.

Спостереження показують, що ті класоводи, котрі сумлінно дотримуються типових освітніх програм для НУШ і творчо використовують читанки, мають гарні результати своєї праці. Адже яскраве, образне, педагогічно доцільне, висококультурне рідне слово, що є філософсько-світоглядним чинником “Я”, засіває людяність у дитячих душах, виховує ціннісне бачення світу, формує національну психологію, характер, світобачення особистості. Без мовного зв’язку з рідним народом немає повноцінного національно-духовного життя і самовияву особистості. Воістину, коли “я молюся чужою мовою, то вуста мої моляться, а серце спить” (Св. Павло) [цит. за 72, с. 48]. Саме тому в учнів педагогів, що працюють

творчо, висока мовленнєва культура й істинно естетичне сприйняття рідної словесності.

І все ж для досконалості меж немає. Тому нам видається перспективним звернення до досвіду вивчення літератури в школах української діаспори Канади, скажімо, за учнівськими підручниками, що їх видала Шкільна Рада при УККА (Український Конгресовий Комітет Америки), а також спираючись на дитячі твори українських письменників діаспори (зокрема, Івана Боднарчука, Лесі Храпливої).

Передусім оглянемо три “Читанки” І. Боднарчука: “Ластівка”, “Ромашка” та “Соняшник”, видані в 1996 році у Торонто (Канада).

Кожна читанка розпочинається християнською молитвою з відповідним малюнком дівчинки й хлопчика на колінах перед іконою Богоматері, котрі просять “щастя-здоров’я”, “ласки для неньки й України”, “силу й спромогу в науці й праці зрости”. Перед тим, як характеризувати твори, вміщені в читанках, необхідно сказати про їх автора як про людину, що протягом свого трудового життя поєднувала в собі творчість педагога (народний учитель, інспектор українських шкіл) та письменника: І. Боднарчук залишив нам вагомий літературний доробок – 16 збірок. І можна навести цілу низку імен відомих письменників, які, працюючи на педагогічній ниві, займалися також і літературною діяльністю.

У І. Боднарчука таке поєднання було зумовлене самим його життям, адже вчителюючи в сільських місцевостях Західної України (Чернятині, Шешорах, Пістині, Прокураві, Брустурах), він займався також культурно-освітньою й виховною діяльністю. Умови праці сприяли І. Боднарчукові опанувати ще й музичну освіту, пізніше – організовувати хори, драмгуртки, писати одноактівки для шкільних інсценізацій і більші за обсягом п’єси для драматичних гуртків. Слід мати на увазі й те, що відбувалося все в умовах окупації, і саме вчителі були захисниками національних інтересів свого народу.

Працюючи в Україні, чи в німецьких таборах для переміщених осіб, а чи, пізніше, серед українських поселенців у Канаді, І. Боднарчук насамперед залишався педагогом і завжди задумувався над майбутнім своїх учнів та долею молодої української людини взагалі. Ті турботи він переносив на сторінки своїх творів. Так, наприклад, у збірці “Замрячені ранки” він писав: “Мої учні – мій сад. Я ніколи не переставав думати про них. Вони моя молитва, втіха, сльоза” [11, с. 12]. В збірці “У вікнах життя” він знову повертається до цієї теми, пишучи: “Вам, може, частіше сняться дороги в міжпланетні простори, а нам, учителям – діти... Діти наш простір. Вони вичитують нам шляхи в далеке майбутнє” [15, с. 17].

“Леліючи надії, що його твори читатимуть представники молодшого покоління, він підбирав для них відповідні теми й уважно обдумував сюжетні мережива, які б тісніше зв’язували творчий вимисел з реальним життям” [108, с. 725], – писав В. Шелест у статті “Пересажене коріння”, – „так із співчуттям називає І. Боднарчук переселенців з України” [108, с. 725].

Іншими словами, зміст його творів розкривав перед молодим читачем позитивні й негативні приклади, які часто трапляються в житті і від яких залежать успіхи й невдачі. Такий дидактичний підхід цілком відповідав вимогам часу – оберігати молодь від негативних впливів вулиці та вуличної літератури з її хиткими ідеями.

Розглядаючи підручники як засіб, що впливає на формування національної свідомості учнів, досвідчений методист не міг обійти проблему написання й видання підручників з українознавчих дисциплін. Вірний головній меті свого життя – засобами освіти виховувати національно свідомих молодих людей, він працював над створенням підручників для початкової школи. Педагог вважав за необхідне створювати навчальні посібники з читання та української мови, які б за формою і змістом були втіленням українських ідей, сприяли донесенню їх до свідомості школярів, забезпечували національне виховання молоді.

Оскільки навчання в початковій школі не може обмежуватися засвоєнням навичок письма, рахування, читання, бо це не лише звужує функції школи, збіднює творчий потенціал учителя, а й морально та інтелектуально принижує дитину, потрібні глибокі, систематизовані знання з історії свого краю, досвіду рідного народу. Вчений вважає, що провідне значення в системі шкільної освіти повинен мати національний аспект. Саме тому всі його праці пронизані духом націоналізму.

“Дитяча душа, – писав І. Боднарчук, – це не глина, а чутлива нива, на якій добро чи зло – однаково коріняться. Що посієш, те й пожнеш” [15, с. 35]. Тому й тематика пропонованих дітям творів ретельно підібрана, вибаглива й найрізноманітніша. Різноманітні твори (казкові сюжети, нарисові оповіді, вірші, жарти-сміховинки, приповідки, вірші-співанки, покладені на музику тощо) розповідають про пори року, ставлення людини до природи, працю на фермі, про святкування Свят-вечора та Мамин день, про доброго дідуся – святого Миколая та вірних друзів, про екскурсію до пам’ятника Т. Шевченку та козака Данила – і це ще далеко не весь перелік. Отже, підсумувавши сказане, можна виділити такі тематичні групи:

- твори екологічного спрямування, що прививають любов і бережливе ставлення до природи;
- твори, що здійснюють трудове виховання, прививають шанобливе ставлення до людей праці;
- твори на релігійну тематику, що дають відомості про святкування християнських свят (Свят-вечора, Різдва, Великодня, свята Миколая тощо);
- оповіді про видатних людей України (письменників, гетьманів та ін.);
- твори на історичну тематику, що розкривають героїчне минуле рідного краю.

Основне спрямування творів – патріотичне виховання молоді, про що свідчить вже сама назва: “Великий Кобзар”, “Апостол Андрій на Київських горах”, “Козак Данило”, “Князі і в’язень”, “Січ-Мати”. Всі ці оповідання наче

об'єднує роздум “Про Україну пам'ятай”, ідея якого – все життя, що б не робив, де б не був, не забувати про рідний край. Окрасою читанок І. Боднарчука є чудові й такі необхідні для нашого національного відродження вірші: “Різдво”, “Писанка”, “Паска”, “Воскресний дзвін” тощо. Чимало в усіх читанках жартів-сміховинок, приповідок типу “Книгу читай – розуму набирай”, “Мудрим ніхто не вродився, а навчився”; загадок на зразок “Чорні, криві, від роду німі, а стануть в ряд – враз заговорять” та ін. Досить оригінальною є “Співана азбука”, на мелодію пісні “А я люблю Петруся” (“Букви – АЗБУКУ для нас – / вивчити! напам'ять час”), що полегшує сприймання й вивчення літер, та споріднена з нею “Веселі літери” (“Станьмо, літери, в ряди, заспіваймо: раз, два, три”).

Підручники багаті й на дидактичні завдання розмовно-граматичного спрямування, вміщують ґрунтовні словники, ноти пісень, зокрема, колядок, кольорові малюнки, портрети письменників. Високоякісний друк, найвищої проби папір – все це приємне на вигляд, все хочеться взяти до рук, гортати, і читати, поринати в царство краси й цікавинки.

Отож, перша читанка І. Боднарчука, що вийшла у світ 1974 року під символікою назвою “Ластівка”, – підручник, побудований з урахуванням рівня розвитку дітей, з використанням цікавого й доступного їм матеріалу. Це твори різних жанрів: казки, оповідання, вірші, загадки, сміховинки, які значно підвищують інтерес учнів до читання й полегшують сприймання навколишнього та запам'ятовування. Підручник побудований за принципом виховального навчання, адже, як слушно зауважив І. Боднарчук у “Слові до вчителів”, опрацьовуючи та підбираючи оповідання й вірші до читанки, “треба було ще й звертати увагу на те, щоб речі ці відповідали зацікавленням дітей і мали виховний характер” [17, с. 5]. Автор за допомогою підібраних текстів прагне навчити дітей бути чемними, ввічливими помічниками батьків. “Ластівку відкриває молитва, що закликає учнів бути розумними, сильними, “душею чистими і серцем вільними”. Твори у читанці розміщені відповідно до робочого дня школяра, наприклад, “Ранок”, “До школи”, “У школі”, “Додому”

та ін. Ланцюжок цікавих оповідань, що розміщені з дотриманням такої дидактичної вимоги, як послідовність та наступність у наростанні складності навчального матеріалу, сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів. При створенні цього підручника реалізовано широкі можливості міжпредметних зв'язків, комплексний підхід до навчання й виховання особистості молодшого школяра. Досягнуто цього завдяки органічному поєднанню навчання читання й розвитку зв'язного мовлення із формуванням основ знань про людину, навколишній світ, суспільство; широкому використанню фольклорних, етнопедагогічних, краєзнавчих матеріалів, кращих творів художньої літератури для дітей.

Читанка “Ромашка” (1974 р.) призначена для дітей 3-го класу. У зверненні до вчителів автор дає методичні поради щодо використання пропонованих текстів. Від попереднього цей підручник відрізняється більшою складністю матеріалу, різноманітністю творів, але принципи наступності, послідовності й наочності залишаються провідними. Через ідейний зміст творів (“Рідний край”, “Вклонюся”, “Бережимо природу”) педагог не лише навчає, а й виховує в учнів любов до рідного краю, бережливе ставлення до природи, чемність, ввічливість, повагу до рідних, вчить працювати й шанувати людей праці. Досить сильні можливості для морального вдосконалення особистості школяра мають оповідання на релігійну тематику (“Різдво”, “Свят-вечір”, “Писанка”), які служать для формування національної свідомості учнів. Читаючи такі твори, діти проймаються великою повагою до народних святинь; дитяча душа збагачується морально-етичними настановами; змінюється ставлення дитини до навколишнього світу, адже засобами образного слова вони здобувають багато цікавої інформації. Прагнучи, щоб підручники були корисними, щоб їх із інтересом сприймали перш за все діти, автор добирав різноманітні цікаві й доступні, близькі й зрозумілі дітям оповідання з їх життя.

Читанка “Соняшник” (1975 р.) – для учнів 4-го класу – продовжує ті ж навчально-виховні традиції, що й попередні підручники. Учні мають

можливість не лише читати, а й співати твори, оскільки до текстів подано ноти. Підручник побудований за аналогічними принципами. Прикладом цього є розміщення в певному порядку оповідань (“Як Ганнуся стала Ганною”, “Чого я вчуся?”, “Хлопці з останньої лави” тощо). Вихованню національно свідомих громадян сприяють розповіді про релігійні свята: “Новий Рік”, “Святий отець Миколай іде”, “Колядники”, “Великдень”, “Серце матері”, “Найсолодше свято” та ін. Дітям цікаво пізнавати сучасне життя, вивчати історію й традиції рідного народу, тому з великим задоволенням вони беруть участь у конкурсах на кращого читця поезії, вікторинах, присвячених закріпленню знань про видатних людей України. Неабияку роль відіграють твори геніальних українських письменників (Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Л. Глібова) і твори про них (“Холодне серце”, “І досі сниться”, “Шевченко на чужині” тощо), на прикладі яких у дітей закладаються основи національного світогляду, формується український характер.

Аналізуючи плідну працю І. Боднарчука, ми бачимо, що він не лише переробляв тексти, а й писав їх сам. “Читанки Івана Боднарчука – це велике авторське досягнення й неабияка знахідка для дітей українських рідних шкіл у Канаді”, – вважає О. Гай-Головко [27, с. 35]. А ми доходимо висновку, що ці підручники є повчальними та виховними, корисними для використання і в школах України, хоча б як допоміжний матеріал. Вони могли б бути використані як посібники для розвитку мовлення школярів, як методичний матеріал для вчителів-початківців, які можуть добирати з підручників матеріал для уроків читання, мови та інших предметів, оскільки вони сприяють не тільки ознайомленню із надбаннями української діаспори в Канаді, а й духовному збагаченню молодого покоління українців.

Огляд діаспорних підручників з літератури для початкової школи не претендує на вичерпність, бо зреферувати їх на кількох сторінках неможливо. Проте наша мета полягає в тому, щоб зацікавити читача-вчителя набутками методичної науки в діаспорі, ознайомити з низкою цікавих ідей діаспорних видань і привернути увагу наших материкових авторів підручників та

методичних посібників до нових аспектів та знахідок письменників і педагогів діаспори. І хоча рівень нині діючих у нас учнівських підручників з літературного читання помітно вищий від рівня діаспорних видань, все ж у заокеанських авторів є такі набутки, які варто перейняти.

У цьогорічній типовій освітній програмі для 1-2 класів НУШ, розробленій під керівництвом Савченко О. Я. визначено, що „метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі” [111]. Реалізувати мету покликані літературні твори для дітей, передбачені орієнтовною тематикою читання. Для того, щоб повністю реалізувати мету предмету читання й розвитку мовлення, яка передбачає виховання особистості дитини засобами художнього слова, необхідно пам’ятати й про духовні скарби, створені українцями в діаспорі, бо вони складають невід’ємну частину культурних, надбань України, що твориться за її межами. Для останніх десятиліть характерним є повернення з пасивного словника багатьох забутих, немотивовано, штучно витіснених запозиченням слів (заувага, спротив, зала, розвій, агенція, убезпечений). “Певною мірою цьому сприяло налагодження тісних зв’язків з діаспорою, мова якої через певні причини не зазнала всіх впливів, через які пройшла корінна” [35, с. 15], – вважає Н. Диб’як. Частина лексики, раніше збереженої лише в діаспорі, через високохудожні твори, наукові розробки українських діячів закордоння вже повернулася до материкової України. Адже мова діаспори – цікавий пласт, який вимагає уважного вивчення і активного використання. Дитяче читання покликане здійснювати мовленнєвий розвиток через сприйняття високохудожніх творів української літератури, тому вважаємо за доцільність включити у коло учнівських творів для читання твори

таких письменників української діаспори Канади як Л. Храплива та І. Боднарчук, оскільки виховна сила їх творів досить велика.

“В своєму творчому рості українська нація завжди видавала з себе могутні постаті...” [39, с. 3]. Багато таких визначних постатей жило і творило за межами України. Проте сьогодні не так легко розібратися у тому розмаїтті нових імен в літературі, яке за останні роки відкривається українському читачеві. Тому необхідним стає новий підхід до системи освіти. З цією метою і створено різні види навчальних закладів; серед пріоритетних напрямків розвитку національної системи освіти передбачається досягнення якісно нового рівня у вивченні навчальних предметів, серед яких особливе місце займає гуманітарний цикл (історія, українська мова і література). Звичайно учні загальноосвітніх шкіл теж повинні бути обізнані з творчістю окремих письменників українського зарубіжжя, вміти зіставляти, порівнювати окремі явища в літературі, що творяться за кордоном, усвідомлювати їх вплив на розвиток української літератури. “Але те, що було створене за межами рідної землі, коли на ній в умовах колоніального становища й тоталітарного режиму був неможливий прояв вільної думки й нормальний розвиток культури, сьогодні нам ще належить засвоїти і осмислити” [41, с. 144]. Адже без цього українська література буде здаватися однобокою. Окремі праці та низка статей в сучасній періодиці, де можна взяти деякі відомості про окремих представників, існують, однак цього недостатньо, до того ж вони не розраховані на використання їх в роботі з учнівським контингентом.

Викладання літератури – справа творча. Жодні методичні поради та рекомендації не можуть використовуватись бездумно. Кожен вчитель, враховуючи вікові особливості, здібності та рівень підготовленості класу, а також наявність певної літератури, шукає свої шляхи донесення художнього слова до свідомості дітей, намагаючись не залишати поза увагою жодного цікавого неординарного митця. Адже, “хоч би де писалися твори українською мовою – на Придніпров’ї чи Слобожанщині, у Львові чи в Празі, в Торонто чи Нью-Йорку, все це – національне надбання” [38, с. 26]. Безперечно, що

вивчення всієї, твореної за межами Вітчизни, української літератури – завдання на майбутнє. І все ж не слід вчителю сьогодні чекати, спокійно спостерігати, як з творчістю великих письменників розминаються цілі покоління. Нашому народові є чим пишатися, і ми всі маємо докласти зусиль, щоб і самим осягнути, і світові показати скарби української культури.

3.2. Використання художньої літератури у позакласній освітньо-виховній роботі з молодшими школярами.

Нині шкільна освіта в Україні виходить на якісно новий щабель. Формуються концептуальні засади національної системи освіти, народжуються нові концепції, створюються оригінальні навчально-виховні системи. Усе це свідчить про прагнення освітян прислужитися Україні, плекати національну еліту – гармонійно розвинених, творчо мислячих людей. Одним із найважливіших і нелегких завдань є відродження національної системи виховання, тому особливо великого значення надається вивченню гуманітарних дисциплін – мови, літератури, історії України, краєзнавства. Українознавство стає основою інтеграції чи не всіх навчальних предметів. У формуванні національної свідомості особлива роль відводиться учителеві-словесникові, який має бути і краєзнавцем, і народознавцем, істориком і психологом, майстром художнього читання. Оскільки слово вчителя у початковій школі є найважливішим засобом впливу на дітей, воно повинно бути мудрим, добрим, зваженим; як на уроках, так і поза ними, вчити поважати старших, бути, ввічливими, доброзичливими, справедливими, чесними; нести знання національної історії, культури, традицій рідного народу тощо. Саме таким є спрямування всіх форм навчально-виховної роботи, а особливо – позакласної.

Відродження української духовності, виховання громадянина нової держави потребує не лише знання справи позакласної навчально-виховної роботи відповідно до сьогоднішніх вимог, а й своєрідного історичного аспекту мислення. Вагомий внесок у позакласну навчально-виховну роботу зробив

В. Сухомлинський, працюючи протягом 35 років учителем і директором Павлівської середньої школи. У працях видатного педагога простежується і майбутнє школи, системи освіти, процесу позакласної роботи. Ще в 50-ті роки ХХ ст. він успішно вирішував більшість завдань, що постали перед школою. Зокрема, було визнано, що не всі учні однакові за здібностями, розвитком, типом мислення тощо. Стало очевидним, що необхідно виявляти й розвивати індивідуальні здібності кожного школяра, щоб його віддача суспільству була якомога більшою й відповідала його потенційним можливостям.

Освітняни перейшли від диференціації на внутрішньому рівні до диференціації на зовнішньому – створення навчальних закладів різного типу для обдарованих дітей, що звісно, потребує великих зусиль, коштів тощо.

В. Сухомлинський був глибоко переконаний, що можливості для всебічного розвитку школярів дуже широкі саме у позакласній роботі: “Здібності і нахили дітей багатогранні – треба тільки знати учнів, уміти бачити, знаходити і відкривати їхні уподобання, схильності: інтелектуальні, трудові, естетичні, творчі інтереси” [20, с. 41]. Сам характер позакласної роботи створює найсприятливіші умови для залучення школярів до різноманітних видів діяльності: пізнавальної, естетичної, художньої, спортивної, ігрової тощо. Сталі пізнавальні інтереси, жадаба наукового пізнання дають змогу педагогам висунути перед учнями складні проблеми, вирішення яких сприяє розвитку творчості, формуванню художніх здібностей школярів. Саме внаслідок наукових пошуків вони пізнають радість власного відкриття. На цьому наголошував і В. Сухомлинський: “Виховання розумних, всебічно розвинених людей можливе лише тоді, коли діти, підлітки, юнаки використовують щодня не менше як 5-6 годин вільного часу за своїм бажанням (а бажання ці треба виховувати), на вибір [...]. Бажання вчитися ніколи не згасає, лише за тієї умови, якщо після уроків вихованець зайнятий творчою працею в гуртку, на пришкольній ділянці, в саду, читанням художньої і науково-популярної літератури” [82, с. 194-195]. Сутність позакласної роботи визначається педагогічно продуманою організацією вільного часу учнів. У

багатьох працях педагога йдеться про те, що необхідними умовами правильної організації вільного часу школярів є чітка організація всієї системи позакласної діяльності, педагогічне спрямування її системи та структури; різноманітність форм і методів; вивчення інтересів дітей; диференційований підхід до занять з урахуванням вікових особливостей та інтересів вихованців; практична спрямованість занять; створення в школі умов, що впливають на розвиток у дітей умінь та навичок, здібностей та нахилів тощо. У кожного учня є задатки якихось здібностей, щоб їх “запалити, потрібна іскра. Такою іскрою є натхнення, захоплення майстерністю...” [84, с 343]. Мається на увазі майстерність учителя, основою якої є ще одна необхідна умова – зацікавленість учителів своєю роботою. В гуртках, які є основною формою навчально-виховної роботи в позаурочний час, кожен учень може віднайти собі справу до душі: любителі природи – в гуртках садівників, туризму; збирачі історії – в краєзнавчих; хто має нахил до малювання – в гуртках живопису, художніх; музичні здібності розвиваються в хорових гуртках, у дитячому оркестрі народних інструментів; артистизм, віршування, театральні здібності в гуртках-театрах, драматичних тощо.

Великою популярністю у сучасній школі користуються літературно-творчі, драматичні, театральні гуртки, на заняттях яких учні читають твори видатних письменників; творять самі; читають свої вірші, оповідання, казки, нариси тощо; створюють театр казки; інсценізують прочитані твори; проводять свята книги, ранки, вечори, присвячені відомим письменникам тощо. Окремі заняття присвячуються “подорожам до джерел художнього слова” – в природу, “у світ краси”, як говорив В. Сухомлинський. Тут діти виховуються красою слова: “Важко знайти іншу силу, здатну так глибоко проникати в дитячі серця, як проникає краса слова, викликаючи душевне піднесення, що охоплює дитину в незабутні хвилини творчості” [84, с. 437]. Він визначав творчість як “бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння і творення краси внаслідок своєї праці, своїх зусиль. Може маленька

дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, але якщо це діяння – плід власних розумових зусиль, вона творець, її розумова діяльність – творчість” [85, с. 72]. Наголошуючи на формуванні творчої особистості молодшого школяра засобами слова, В. Сухомлинський надавав великого значення літературно-творчій діяльності дітей, вважаючи її вагомим засобом творчого розвитку, народження думки, образного мислення – умовою повноцінного інтелектуального розвитку. У години таких занять діти виховувались красою, жили у світі книг, збагачувались любов’ю до рідного слова, у них формувались моральні переконання, адже художні твори пробуджують у дітей думки й почуття, бажання відчувати, переживати красу тощо. В. Сухомлинський стверджував, що педагоги мають думати над питанням: “Як слово входить у свідомість дитини, як воно стає інструментом мислення, як дитина вчиться думати за допомогою слова, як мислення, у свою чергу, розвиває мову, які є недоліки в педагогічному керівництві найскладнішим, найтоншим у духовному житті школи – мисленням дитини” [84, с. 399].

Так, у Павлівській школі були програми з позакласного читання для кожного класу, вчителі пропонували учням кращі книги. Все це сприяло розвитку у них правильного і глибокого сприйняття прочитаного. Свої думки, переживання, переконання дітей занотовували у зошити, альбоми, щоденники, що були показником зростання їх розумової та емоційної активності.

Сьогодні позакласне читання – це різновид читання, якому поряд з класним, відведено окреме місце в системі початкової освіти. Його мета – сформувати в учнів стійку потребу самостійно й осмислено вибирати й систематично читати книги, опираючись на знання й навички, здобуті на уроках навчання грамоти й класного читання. Це мета продиктована самим життям: “Школярі, які нічого, крім підручника, не читають, дуже поверхово оволодівають знаннями” [88, с. 43].

Досягти цієї мети можна лише на основі вироблення в школярів позитивного ставлення до читання за власною ініціативою. Щоб допомогти їм

у цьому, необхідно в умовах класно-урочних занять регулярно проводити навчальну роботу, яка передбачає втілення таких завдань:

1) систематично знайомити учнів з різноманітною дитячою літературою, її видами, що розкриє перед дитиною світ книги, допоможе визначити коло читання на певний період;

2) ознайомити дітей з існуючими доступними їхньому віку видами бібліотечно-бібліографічної допомоги, що дасть можливість самостійно відповідно до власних уподобань знайти потрібну книжку;

3) навчити їх вибирати дитячу книгу, тобто ще до читання книжки скласти уявлення про тематику, зміст, призначення дитячого видання;

4) виробити у них уміння читати книгу, дотримуючись дидактичних і санітарно-гігієнічних вимог роботи з нею;

5) розвивати в дітей уміння самостійно й змістовно проводити дозвілля з допомогою книги. Ці завдання реалізуються на уроках позакласного читання і в позаурочний час протягом усіх років навчання учнів в початкових класах.

Формування читацької самостійності на заданому програмою рівні починається з 1-го класу. На уроках навчання грамоти відводиться певний час для навчання дітей спілкуванню з книгою. У 2-му й наступних класах для позакласного читання виділяються окремі уроки з числа навчальних годин, передбачених для читання.

Отже, термін “позакласне читання” сприймається як умовне позначення різновиду читання. Хоч читання це називається позакласним, значною мірою воно здійснюється на уроках, планує, організовує і проводить які вчитель молодшого класу.

Сучасна методика визначає основним методом уроків позакласного читання метод читання-розгляду, який спрямований на поєднання двох сторін сприймання книги: читання й розглядання. Переваги цього методу в тому, що він здатний викликати інтерес дитини до книги: привабливий малюнок, цікаве художнє оформлення тощо; дозволяє осмислено зробити вибір книги для читання, якщо необхідно дібрати її за певною темою чи жанром; допомагає

уточнити своє сприймання прочитуваного в процесі читання й перевірити розуміння прочитаного. З цього методу починається прилучення дітей шестирічного віку до книги, на ньому ґрунтується вся подальша робота з книгою. Навчити дітей користуватися цим методом – одне із завдань вчителя. Його реалізація здійснюється у куточку читача, який повинен функціонувати у кожному класі. Він формується учнями під керівництвом учителя, який повинен слідкувати за зміною виставки книг, за тим, щоб доступ до книг був вільний, як і обмін літературою між учнями. На підготовчому етапі навчання окремі уроки позакласного читання не виділяються. На одному з уроків навчання грамоти (щотижня) відводиться 15-20 хв. Для позакласного читання, коли вчитель проводить вступну бесіду до слухання твору, виразно читає і перечитує твір, обговорює з учнями прочитане, розглядає дитячу книгу, в якій надруковано твір, і дає рекомендації щодо читання книг удома.

На початковому етапі навчання виділяють окремі уроки позакласного читання. Структура уроку залишається приблизно такою ж, як і попередня, окрім самостійного розгляду книги учнями та мовчазного читання ними твору. На відміну від попередньої структури уроку, названа може бути змінена, розширена, збільшена додатковою роботою над загадками тощо; діти працюють не з одним твором, а з кількома, які, при потребі, вчитель пов'язує з тематикою творів класного читання. На основному етапі навчання застосовуються два типи уроків. Перший (основний) складається з таких структурних елементів: 1) робота з виставкою книг, прочитаних до уроку; 2) бесіда про героїв прочитаних книг і їх авторів; 3) доповнення, розширення, уточнення читацького досвіду дітей учителем; 4) завдання додому.

Другий тип – це урок-звіт. Це форма ігрового літературного звіту, тему й матеріал для якого обирають діти за бажанням, а звіт про прочитане готують колективно (учнівськими групами). Протягом чверті проводяться 1-2 уроки-звіти, які будуються за схемою: 1) групові виступи (парами, трійками, загонами, куреннями) за наперед розробленим вчителем планом; 2) виступ учителя, який уточнює, розширює знання учнів, знайомить з новими

можливостями використання книг при організації свого дозвілля;

3) колективна літературна гра (або конкурс) на основі обраної теми з метою виявлення переможця (за кількістю прочитаних книг, творів, умінням орієнтуватися в світі книг, умінням переказати прочитане). Найбільш ефективними й результативними формами роботи на уроках позакласного читання є фронтальна бесіда, індивідуальні відповіді, групові виступи. Специфіка бесіди в 3 і 4 класах полягає в тому, що вона завжди фронтальна. Оскільки на таких уроках вчитель натрапляє на певні складності (прочитавши самостійно різні книги на одну тему, учні не працюють над одним твором, а кількома; вибір книги учнем може бути й невдалим; домашнє читання – осмисленим і формальним; необхідно забезпечити максимум активності кожного учня), необхідна ретельна підготовка вчителя до уроку. Для цього потрібно добре володіти матеріалом з теми уроку, арсеналом запитань для обговорення, що б спонукали дітей шукати відповідь у творах, які кожен з них прочитав, і вести розмову так, щоб кожен присутній хотів поділитися прочитаним, зацікавити своїх товаришів змістом прочитаної книги.

Як різновиди предмета класне й позакласне читання не ізольовані і не відірвані одне від одного. Позакласне читання ґрунтується на знаннях і уміннях, здобутих учнями на уроках класного читання. Успіх позакласного читання залежить передусім від сформованості навичок читання, без чого виконати програмові вимоги позакласного читання немислимо. Але залежність полягає не тільки в цьому. Уроки класного читання розвивають у дітей свідоме читання, без чого не уявляється ефективна робота над вихованням читача. Нарешті, позакласне читання спирається певною мірою на ту любов до книги, яка з'являється у дітей в процесі роботи над творами на уроках класного читання. У свою чергу позакласне читання сприяє ефективному виконанню завдань класного читання. Маючи змогу читати, що їх цікавить, чим вони захоплюються, діти підвищують інтерес не лише до читання взагалі, а й до уроків читання. Розширення читацького кругозору дозволяє вчителю вводити до класного читання елементи зіставлення,

порівняння, узагальнення, що збагачує методику проведення уроків читання. Проте тематично методика не рекомендує поєднувати позакласне читання з класним. Однак, це не означає, що вчителеві взагалі не дозволяється пов'язувати тематику позакласного читання з класним, наприклад, порекомендувати учням ознайомитися з твором того письменника, якого вивчають за програмою класного читання, чи підібрати для позакласного читання казки різних народів при вивченні казки на уроках класного читання.

Взагалі ж, позакласне і класне читання можуть не збігатися ні тематично, ні за авторами, ні за жанрами. До взаємозв'язку між позакласним і класним читанням слід вдаватися лише тоді, коли для цього є умови і виникає необхідність, зокрема, коли діти готуються до всенародних, релігійних та державних свят, відзначення ювілею якогось письменника, святкування тижня книги тощо.

Отже, позакласне читання здійснюється в різних сферах учнівського життя: на уроках і в позаурочний час. Це й визначає різноаспектні напрямки роботи вчителя, яку він виконує, керуючи самостійним читанням дітей. Перший: учитель дає завдання і прищеплює учням читацькі уміння на уроках позакласного читання. Другий: в обов'язки вчителя входить підготовка, організація і проведення масових позаурочних заходів, пов'язаних з читанням (літературних ранків, вікторин, книжкових виставок, створення класних бібліотек). Третій: учитель повинен пропагувати читання, створення домашніх бібліотек у сім'ях учнів.

При організації II-го і III-го напрямків роботи можна звертатися до досвіду українських діячів Канади в галузі освіти. Зокрема – І. Боднарчука, який у доповіді “Позакласна культурна самодіяльність учнів” на Всеканадській учительській конференції 1975 року відстоював думку, що при кожній школі повинен діяти учнівський комітет, який разом з директором і вчителями планує і керує діяльністю хорového, музичного, танцювального, літературного, драматичного гуртків, готує концертні програми на відзначення важливих національних свят, ювілеїв. Педагог активно сприяв

пошукові ефективних засобів виховання національно свідомих членів української спільноти.

“Не можуть почуватися щасливими діти, коли втрачають зв’язок з рідними, зі своїм корінням” [87, с. 32], – писав В. Сухомлинський. Адже “духовність виростає на ґрунті національного мовлення, мислення, традицій” [95, с. 7]. Це зрозуміли зокрема українці, що після другої світової війни масово залишали Україну, щоб уникнути репресій, зберегти християнську духовність. А “збереження її неможливе без поєднання життя з літературою, з цілістю культури свого народу” [95, с. 7], – вважає письменник-педагог української діаспори Канади А. Горохович. Тому й необхідним було створення рідних шкіл, розвиток рідномовної освіти, культурного життя в родинях. Саме такою необхідністю й була школа ім. М. Грушевського, створена за ініціативою українських родин, де батьки, вчителі й учні тісно співпрацювали. Особливого росту школа набула під керівництвом І. Боднарчука, коли почали створюватися різноманітні гуртки для розвитку творчих здібностей дітей: хоровий, танцювальний, драматичний, гурток бандуристів, які сприяли проведенню ефективних позакласних форм роботи, таких як Шевченківські концерти, Фестивалі Живого Слова, Свята Книги тощо.

“Не можна не згадати наших двох драмгуртків (молодших класів і Курсів Українознавства), де учні також вирізнялися своїми талантами” [95, с. 19], – згодом згадував І. Боднарчук. „Ми, всі учителі, старалися прищепити дітям любов до української мови, культури, традицій свого народу, не жаліючи труда в підготовці концертів до традиційних і національних святкувань (Листопадовий Зрив, Свято Миколая, Ялинка, роковини Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Грушевського, День Матері, Крути та ін.)” [95, с. 19].

“Найбільшою приємністю для мене була праця з хором та драмгуртком, де учні “охоче вивчали п’єси, які я сам писав: “Зустріч з Лесею” (свято Лесі Українки), “Квіточка прибраній матері” (День Матері), п’єси на свято Миколая” [95, с. 20]. Окрім названих п’єс І. Боднарчука учні молодших класів ставили й твори Л. Храпливої, наприклад, „Мишка-Гризикнижка”.

Завдяки старанням членів ОПЛДМ у жовтні кожного року в Торонто відбувається Свято Книжки, на якому організуються виставки книг, концерти з українськими піснями і танцями, літературні конкурси, вікторини (з цікавими запитаннями, загадками: з якого оповідання епізод, хто є автором оповідання чи вірша, відгадай за малюнком), виставки учнівських творів та ілюстрацій до книг. Подарунками для учасників та присутніх є книги як заохоченням до створення власної бібліотечки. Адже “книжка – вірний помічник у вихованні дітей і молоді, і відіграє величезну роль у формуванні світогляду молодого покоління” [95, с. 39].

Цілком слушно називає І. Боднарчука І. Пилипейко з Косівщини “Плугатарем рідної мови на чужині”, адже “школа ім. М. Грушевського під керівництвом І. Боднарчука славилася кращими успіхами серед шкіл Торонта. Основним напрямком навчання цієї школи було плекання національної свідомості та любови до своєї батьківщини і рідної мови” [95, с. 23-24].

Також проводилися фестивалі (Живого Слова, Музичний); відзначення релігійних свят (Коляда, Ялинка, Гагілки, Гостина Святого Миколая); святкування ювілеїв письменників (Т. Шевченка, Лесі Українки); екскурсії до пам’ятників видатних громадських діячів.

„Якби усі ми по краплині

Злилися в море України,

Заради волі і добра,

А вже пора, пора, пора”, - істинними є рядки з вірша Є. Чередниченко. І добре, що настав час, і через роки, через віки повертається до нас велика частина незаслужено забутої української літератури.

ВИСНОВКИ

Українська література Канади – самобутнє явище духовної культури, що розвивається в своєрідних умовах англомовного середовища і водночас не втрачає своїх національних рис, національних особливостей. Вона є виявом життя та почуттів людей, що поселилися в новій країні і пристосувалися до умов, які часто викликали емоційне напруження – тугу за рідним краєм, інколи зневіру і розпач, але й радість від свободи та великих можливостей у цій країні. Незважаючи на складні обставини, українська література тут невинно розвивається, зазнаючи впливу культур інших етнічних груп і водночас впливаючи на них, не пориваючи у той же час зв'язків із рідною материнською культурою. Ці обставини, а також особливості історичного процесу вживання українців у політичне та соціально-економічне життя країни поселення, і визначили магістральні шляхи розвитку українського письменства в Канаді.

Відірвані від своєї батьківщини, у чужих лісах і степах, далеко від цивілізації, українці палахкотіли думками про недавно залишені рідні села, наповнені незабутнім солов'їним щебетом рожеві ранки. Ці спогади навіювали їм пісні, привезені з рідного краю, які звучали під час вирубування лісів, викорчовування пнів, будування хатин, розорювання цілини, прокладання залізниць і шляхів. Поступово емігранти почали створювати нові пісні про своє нелегке життя у країні поселення. Пісня стала постійним супутником людей, першою необхідністю, цілющим джерелом, з якого вони черпали сили, щоб вижити на непривітному американському континенті. Саме у цих піснях знайшли яскраве відображення найважливіші моменти еміграції. Так поступово почав зароджуватися український фольклор Канади, який створив сприятливий ґрунт і дав відчутний поштовх для розвитку літератури.

Першим твором української художньої літератури в Канаді був вірш Івана Збури „Канадійські емігранти”, написаний в 1898 році і надрукований в тижневику “Свобода” 2 лютого 1899 року. В ньому змальовується нелегка

подорож переселенців до Канади, страждання, що випали на їх долю.

Та не тільки дорослі зазнали лиха, — з ними були й діти, які не знали, що таке дитинство, адже їм доводилося працювати разом із батьками, щоб вижити. Це вже потім з'явилися православні церкви та українські школи.

Та хто з нас не пам'ятає свого дитинства, чудового, золотого віку, коли невидимий світ уперше відкривався перед людиною, ще не зажуреною буденними турботами? Душа дитини чиста і вразлива, тому твори для дітей мають відповідати не тільки тим вимогам, яким відповідає твір для дорослих, бо вони живуть в іншому вимірі.

Надзвичайно тонко збагнула дитячу душу, дитяче світосприйняття Лєся Храплива, тому її оповідання настільки переконливі, що, читаючи їх, мимоволі й собі прислухаєшся до “вітрової розмови”. В оповіданнях і казках Лєсі Храпливої є Україна колишня – зі слідами княжої слави, козацької волі, пісень Шевченка й бойових слів Лєсі Українки; теперішня – нескорена й неприборкана ворожим насиллям; і майбутня – в пишності й величі могутньої держави. Чигаючи оповідання Л. Храпливої, мимоволі стаємо навколішки разом з маленькою Мартусею, яка на стільчику іде зі своєю матусею в Україну, і цілуємо, як і вона, старий килимок на долівці, зачарований великою уявою в шматок святої української землі біля Києва. І хоча ця збірка написана для дітей, її, напевно, читатимуть із захопленням і глибоким розумінням батьки, учителі, бо збірка Лєсі Храпливої “тихо-тихесенько шепче-промовляє до душі”, добуває з неї те, що найкраще, і просто заставляє любити Україну, бути гідним її любові, бути справжнім українцем.

Дуже важко творити дитячу літературу, адже письменником для дітей неможливо стати – ним треба народитись. Саме таким – письменником “від Бога” – є й Іван Боднарчук, який видав чимало збірок для дітей. У свої твори письменник вкладає всю душу. Він має особливий хист: схопити щось дуже характерне з життя, загострити увагу, сягнути у глибіню, а для вимислу залишити стільки місця, скільки потрібно, щоб надати творові правдоподібності. Письменник розповідає про тяжку долю переселенців з

України (“В Братиславі”, “Портрет”, “П’ять хвилин із матір’ю”); про важке життя людей, родичі яких виїхали за кордон (“Золоті ключі сонця”, “Любистки”, “На золотих горбах”); про життя “нових” українців (“Юні спалахи”, “Сині кольори”, “Відвідини дочки”, “Гість із старого краю”, “У пошуках стежок”, “Її сім’я”); про арешти радянської влади (“Ржаві ключики”, “Нічна бригада”, “Їх двоє”, “За тендітною стіною”, “Її сини”).

Природа оживає під пером І. Боднарчука. Твори написані в єдиному настрої, як пісні про рідну землю, дитинство, гармонію людської душі й природи. Мова письменника ритмізована, лаконічна, дуже близька до української народної пісні.

В історію вітчизняної педагогіки І. Боднарчук увійшов і як автор оригінальних підручників для рідномовних шкіл української діаспори, створених на засадах народної педагогіки, пройнятих духом патріотизму й гуманізму, любові до рідної землі, її духовних надбань. Це читанки для початкових класів під символічними назвами: “Ластівка” (1974 р.), “Ромашка” (1974 р.), “Соняшник” (1975р.), написані цікаво й доступно, яскраво й образно. У них широко використовуються прислів’я, приказки, загадки, перекази, твори українських письменників про славу історію рідного народу, його видатних діячів. На думку письменника О. Гай-Головка, “Читанки Івана Боднарчука, це велике авторське досягнення й неабияка знахідка для дітей українських рідних шкіл у Канаді”, адже вони активно сприяють національному й релігійному вихованню української молоді в діаспорі.

Ми дійшли висновку, що ці підручники є повчальними й виховними, цікавими й корисними для використання і в школах України як посібники для розвитку мовлення школярів та позакласного читання, як методичний матеріал для уроків читання, мови та інших предметів, оскільки вони сприяють не тільки ознайомленню із надбаннями української діаспори в Канаді, а й духовному збагаченню молодого покоління українців. Наша мета полягає в тому, щоб зацікавити читача-вчителя набутками методичної науки в діаспорі; ознайомити з рядом цікавих ідей діаспорних видань. І хоча зміст нині

чинних учнівських підручників з читання помітно вищий від рівня діаспорних видань, все ж у заокеанських авторів є такі набутки, які варто перейняти. Тому вважаємо за доцільне використання підручників та художніх творів І. Боднарчука в навчально-виховному процесі сучасної української школи. Адже його праці є певною мірою неперевершеними, неповторними і заслуговують на те, щоб увійти в духовний світ української дитини – будівника нового життя у вільній державі, за яке боровся письменник-педагог Іван Боднарчук.

Ще багато доведеться докласти зусиль, щоб дослідити творчість українських дитячих письменників Канади і донести її до широких мас читачів. Безперечно, що вивчення всієї, твореної за межами Вітчизни, української творчості – завдання на майбутнє. І все ж не слід вчителю сьогодні чекати, спокійно спостерігати, як з творчістю великих письменників розминаються цілі покоління. Думаємо, що ця робота хоч якоюсь мірою допоможе вирішити цю проблему, буде сприяти тому, щоб українська література відкрилася перед молодим поколінням в усій повноті.

Наша робота є досить скромним внеском у цю важливу, необхідну для українського народу справу. Вона може бути використана вчителями початкових класів, української мови та літератури в сучасній школі України; науковцями, які будуть досліджувати творчість українських письменників Канади, складати нову програму з читання та позакласного читання для початкових класів; під час вивчення дитячої літератури українського зарубіжжя; послужити основою для дальшого дослідження цієї проблеми та підготовки відповідного навчально-методичного посібника, що був би корисним для вчителів, студентів, учнів – усіх тих, хто цікавиться українською дитячою літературою Канади.

Список використаної літератури

1. Астаф'єв О. Європейський вимір української повоєнної літератури *Біблія і культура*. Чернівці : Рута. 2009. Вип. 11. С. 171–177.
2. Астаф'єв О. [Передмова]. *Поети „Нью-Йоркської групи”*: Антологія / Упорядники О. Г. Астаф'єв, А. О. Дністровий. Харків: Веста; Ранок, 2005. С. 3 – 42.
3. Андрусів С. Українська література ХХ ст. пошуки ідентичності *Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення*. Львів, 1993. С. 180 – 184.
4. Бабич Н. Сила мовленого слова: Науково-публіцистичні нариси з культури української мови. Чернівці: Рута, 1996. 176 с.
5. Базилевич В.Д., Поночовний М.І. Професійна та гуманітарна національна культура сучасного спеціаліста: критерії і проблеми її формування у вузі. *Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді: Зб. наукових статей*. К: ІЗМН, 1997. С. 5 – 28.
6. Віденко В. Творча робота школярів на уроках мови, читання, риторики. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 48 – 50.
7. Білецький Д.М., Ступак Ю.П. Українська дитяча література: Посібник для пед. ін-тів, педучилищ. Київ: Радянська школа, 1963. 234 с.
8. Боднаренко Г. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова. *Початкова школа*. 1998. №9. С. 22 – 24.
9. Боднарчук І. Далекі обрії. Торонто, 1968. 54 с.
10. Боднарчук І. Друзі моїх днів. Торонто, 1967. 96 с.
11. Боднарчук І. Замрячені ранки. Торонто, 1978. 88 с.
12. Боднарчук І. Знайомі обличчя. Торонто, 1961. 109 с.
13. Боднарчук І. Кладка. Торонто, 1982. 41 с.
14. Боднарчук І. На перехресних шляхах. Вінніпег, 1954. 69 с.
15. Боднарчук І. У вікнах життя. Торонто, 1990. 89с.

16. Боднарчук І. У дорозі життя. Торонто, 1968. 72 с.
17. Боднарчук І. Читанка 1. Ластівка. Торонто, 1996. 88 с.
18. Боднарчук І. Читанка 2. Ромашка. Торонто, 1996. 88 с.
19. Боднарчук І. Читанка 3. Соняшник. Торонто, 1996. 96 с.
20. Бондар Л. Позакласна робота з учнями у педагогічній спадщині В.Сухомлинського. *Початкова школа*. 1997. №11. С. 40 – 43.
21. Бунчук Б.І. Замість центурій: Поезії. Київ: ВЦ “Академія”, 1997. 48 с.
22. Верес О. Біла хата: Читанка для 3 кл. чотириріч, поч. шк. Київ: Освіта, 1992. 288 с.
23. Верес О. Ластівка: Читанка для 2 кл. чотириріч, поч. шк. Київ: Освіта, 1992. 254 с.
24. Верес О. Писанка: читанка для 4 кл. чотириріч, поч. шк. Київ: Освіта, 1992.
25. Вітренко Р., Мостепан О. “Стою на боці добра, світла, правди” *Дивослово*. 1999. №6. С. 39 – 42.
26. Волошина Н., Пасічник С., Скрипченко Н. та ін. Концепція літературної освіти. *Дивослово*. 1994. №4. С. 26 – 34.
27. Гай-Головко О. Українські письменники в Канаді. Вінніпег, 1980. 191 с.
28. Глухова Г.А. Позакласна робота ж засіб піднесення ефективності уроку. Київ: Радянська школа, 1983. 120 с.
29. Гнідан О.Д. Василь Стефаник. Життя і творчість: Посібник для вчителя. Київ: Радянська школа, 1991. 222 с.
30. Гончар О. Собор. Київ: Дніпро, 1989. 270 с.
31. Горохович А. Батьки і діти. Торонто, 1990. 176 с.
32. Горохович А. Плекаймо в дитині і розум, і душу: Українська виховна система. Дрогобич: Бескид, 1992. 116 с.
33. Гошовський Б. Українська дитяча література. Спроба огляду і проблематика. Торонто, Канада. 1966. 116 с.

34. Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді: Збірник наукових статей. Київ: ІЗМН, 1997. 120 с.
35. Диб'як Н. Дещо про формування сучасної української літературної лексики. *Дивослово*. 1996. №1. С. 14-15.
36. Діалог з головним спеціалістом Міністерства освіти і науки України Н. Шинкарук: Актуальне інтерв'ю. *Вікно в світ*. 1999. №6. С. 3 – 5.
37. Євтух В. Українська етнічність у Канаді: Можливості реальностей. *Всесвіт*. 1991. №11. С. 7 – 12.
38. Жданович О. Щоб злитись знову зі своїм народом. *Відродження*. 1995. №17. С. 6.
39. Ільницький М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-30-х років. Київ: Знання, 1992. 48 с.
40. Ільницький М. Історіософія української поезії 20-30-х рр.: Концепція України. *Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення*. Львів, 1993. С. 191 – 196.
41. Ільницький М. Мандрі внутрішніх краєвидів. *Дзвін*. 1995. №7. С. 141 – 148.
42. Каменська Н.П. Виховати людину: Посібник для вчителя. Київ: Радянська школа, 1989. 112 с.
43. Киналь М.П. Розвиток мовлення на уроках позакласного читання. *Початкова школа*. 1996. №5. С. 13 – 14 .
44. Кіліченко Л.М. Українська дитяча література. Навчальний посібник для учнів педагогічних училищ. Київ: Вища школа, 1988. 264с.
45. Кравчук П. Листи з Канади. Київ: Радянський письменник, 1976. 245 с.
46. Кравчук П. Українці в Канаді: Статті, нариси, памфлети. Київ: Дніпро, 1981. 232 с.
47. Крупа М. “Золотої нитки не згубить...”. *Дивослово*. 1996. №4. С. 22 – 26.

48. Кузьменко С. Слово про книжку. Ми і наші діти. Торонто, 1983. 4.10. С. 16 – 17.
49. Література і виховання: Збірник матеріалів: Посібник для вчителя / Упорядкування А.В.Іванченко, Н.П.Каменська. Київ: Радянська школа, 1989. – 223 с.
50. Любар О.О. Рідна школа як гарант етнізації особистості. *Літературознавство, “Просвіта” і духовний ідеал українця*. Кривий Ріг, 1994. С. 80 – 81.
51. Маланюк Є. Українська література в світі сучасності. *ЛНВ*. Львів, 1932. Кн.7, Т.109. С. 627 – 631.
52. Мартиненко В. Державний стандарт початкової ланки освіти: Словесність (Читання). *Початкова школа*. 1997. №4. С. 9 – 11.
53. Марунчак М. Історія українців Канади. Вінніпег, 1970. Т. 2. 512 с.
54. Марунчак М. Студії до історії українців Канади. Вінніпег, 1972. Т. 4. 311 с.
55. Марунчак М. Студії до історії українців Канади. Вінніпег, 1973. Т. 5. 299 с.
56. Медведєв Г.П., Над’ярний А.В. Все починається з сім’ї... Із азбуки сімейного виховання. Київ: Молодь, 1983. С. 3.
57. Методика викладання української мови / За ред. С.І. Дорошенка. Київ: Вища школа, 1992. 398 с.
58. Ми і наші діти: Бюлетень-каталог українських працівників літератури для дітей і молоді. Торонто, 1993. Ч. 13. С. 1 – 2.
59. Ми і наші діти: Бюлетень-каталог українських працівників літератури для дітей і молоді. Торонто, 1997. Ч. 14. С. 7.
60. Ми і наші діти. Дитяча література, мистецтво, виховання: Збірник I / За ред. Б. Гошовського. Торонто, Нью-Йорк, 1965. 390 с.
61. Мурович Лариса. Піонери святої землі. Торонто, 1969. 21 с.
62. Назаренко Т. Українська література на канадській землі. *Слово і час*. 1993. №11. С. 95 – 97.

63. Пасічник Є. А. Українська література в школі. Київ: Радянська школа, 1983. 320 с.
64. Плачинда С. Трагедія героя і автора. *Літературна Україна*. 1972. 11 лютого. С. 4.
65. Погребеник Ф. Іван Боднарчук – письменник, педагог, культурно-громадський діяч. *І. Боднарчук. Знайомі обличчя: Вибрані новели та оповідання*. Київ: Обереги, 1997. С. 3 – 11.
66. Програма середньої загальноосвітньої школи. 1-4 (1-3) класи. Київ: Бліц, 1997. 206 с.
67. Прокоп Д. Українці в Західній Канаді: До історії їхнього поселення та поступу. Едмонтон – Вінніпег, 1983. 112 с.
68. Рильський М.Т. Зібрання творів: У 20-ти т. Київ: Наукова думка, 1983. Т. 15. 366 с.
69. Романюк С.З., Руснак І.С. Іван Боднарчук: Життя і педагогічна діяльність. Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 206 с.
70. Руденко Л.А. Естетичне виховання учнів засобами слова. *Початкова школа*. 1996. №3. С. 25 – 28.
71. Руснак І.С., Клюка В.О., Петрюк І.М. Роль творів українських письменників Канади у формуванні національної самосвідомості молодого покоління канадських українців. *Молодь і проблеми конфлікту в період переходу до демократичного суспільства: Тези доп. міжнар. молод, наук.-практ. конф.* Чернівці, 1994. С. 156 – 158.
72. Семенов О. Магія нашого слова. *Початкова школа*. 1997. №11. С. 48 – 50.
73. Сивачук Н. Збагачення мовленнєвого етикету школярів засобами пареміографії. *Початкова школа*. 1997. №4. С. 50 – 51.
74. Сивіцький М.К. Богдан Лепкий: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1993. 375 с.
75. Сич О. З “Нового краю”. Чернівці, 1991. 78 с.
76. Скаб М.В., Скаб М.С. Рідномовне виховання української дитини в

сучасних умовах. *Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Чернівці: Рута, 1997. Ч. 2. С. 180 – 185.

77. Славутич Яр. Наші в Канаді. *Слово просвіти*. 1996. №8. С. 8.

78. Славутич Яр. Українська література в Канаді. Едмонтон, 1992. 336 с.

79. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. Київ: Радянська школа, 1985. 312 с.

80. Степанишин Б. Що варто перейняти з діаспори. *Початкова школа*. 1997. №11. С. 61 – 63 .

81. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ: Радянська школа, 1978. 263 с.

82. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. Київ, 1977. Т. 1. 390 с.

83. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. Київ, 1977. Т. 3. 668 с.

84. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. Київ, 1977. Т. 4. 638 с.

85. Сухомлинський В. О. Принципи виховання шкільного колективу. *Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т.* Київ: Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 406–411.

86. Сухомлинський В.О. Мистецтво. *Література і виховання: Зб. матеріалів: Посібник для вчителя / Упоряд. А.В.Іванченко, Н.П.Каменська.* Київ: Радянська школа, 1989. С. 65 – 74.

87. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Харків: Акта, 2012. 545 с.

88. Сухомлинський В.О. Советы учителю. *Народное образование*. 1969. №12. С. 43.

89. Тесля І., Юзик П. Українці в Канаді: їх розвиток і досягнення. Мюнхен, 1968. 78 с.

90. Ткаченко Н.С. Вивчення української літератури: Посіб. для вчителів. Київ: Радянська школа, 1975. 128 с.
91. Ткачук П.П. Підготовка майбутніх класоводів до проведення уроків позакласного читання. *Початкова школа*. 1995. №10-11. С. 38-39.
92. Трохименко В.О. Сухомлинський В.О. про роль казок у духовному збагаченні учнів. *Початкова школа*. 1986. №9. С. 61 – 64.
93. Українська дитяча література. Хрестоматія: У 2 ч.: / Упоряд. І.А.Луценко, А.М.Подолінний, Б.Й.Чайковський. Київ: Вища школа, 1992. 286 с.
94. Українська література: Матеріали I конгресу Міжнарод. Асоціації українців / Відлов, ред. О.Мишанич. Київ: АТ “Обереги”, 1995. 320 с.
95. Українська школа ім. М.Грушевського: 18-річне її існування / За ред. А.Горохович. Торонто, 1994. 104 с.
96. Українські діти – наше майбутнє. Торонто, 1979. 299 с.
97. Українські канадці в історичних зв'язках з землею батьків: До 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади. Київ: Дніпро, 1990. 231 с.
98. Українські письменники Канади: Збірка оповідань / Упоряд. П. Кравчук. Львів: Каменярь, 1971. 102 с.
99. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Київ, 1983. Т. 1.
100. Ушинський К.Д. Рідне слово. *Література і виховання: Зб. матеріалів: Посібник для вчителя* / Упоряд. А.В. Іванченко, Н.П. Каменська. Київ: Радянська школа, 1989. С. 19-23.
101. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Методичні рекомендації. / Укл. С.К.Стефанюк. Київ: ІСДО, 1995. 176 с.
102. Фролова К.П. Аналіз художнього твору: Посіб. для вчителів. Київ: Радянська школа, 1975. 176 с.
103. Храплива Л. Вітер з України. Торонто, 1985. 142 с.
104. Худаш Л.С. Підвищення ефективності уроку з літератури. Київ:

Радянська школа, 1974.

105. Читанка: Підруч. для 4 кл. чотириріч. і 3 кл. триріч, поч. шк. / Н.Ф.Скрипченко, О.Я.Савченко, Н.Й.Волошина. 4-те вид. Київ: Освіта, 1995. 336 с.

106. Чорнейко М. Щоб не забути і Денні події. Саскатун, 1964. С. 13.

107. Шевченко Т.Г. Княжна. *Кобзар*. Київ, 1983. С. 318.

108. Шелест В. “Пересажене коріння”. *Визвольний шлях*. 1997. №6. С. 724.

109. Шумило Н. Проблеми ієрархії естетичних вартостей української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Другий міжнародний конгрес українців: Доповіді і повідомлення*. Львів, 1993. С. 173 – 175.

110. Ювілей 1000-ліття Християнства України і наші діти. Об’єднання працівників літератури для дітей і молоді. Торонто, 1988. Ч. 12. 56 с.